

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ GENÇ KADINLARDA FİNANSAL DIŞLANMANIN
TANIMLANMASI**

GÜLİZAR DUYGU GÜL

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fatih Temizel

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ GENÇ KADINLARDA FİNANSAL DIŞLANMANIN TANIMLANMASI

GÜLİZAR DUYGU GÜL

İşletme Anabilim Dalı
Finansman Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos, 2019

Danışman: Doç. Dr. Fatih Temizel

Bireylerin demografik, teknolojik, sosyal vs. faktörler nedeniyle, toplumsal ihtiyaçlarını karşılayacak, bütçelerine uygun finansal ürün ve hizmetlere erişememesi, kullanamaması veya kullanmak istememesi durumunda finansal dışlanma meydana gelir. Bu tez çalışmasında finansal dışlanma; banka dışlanması, kredi dışlanması, tasarruf dışlanması ve sigorta dışlanması olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Genç kadınların hangi finansal ürünlere ihtiyaç duyduğu, bu ürünlere erişim sağlama durumu, erişimin ve kullanımın önündeki engellerin belirlenmesi araştırma kapsamındadır. Anadolu Üniversitesi öğrencileri örneklem alınarak kadın öğrencilerin dışlanma düzeyi ölçülmüş ve dışlanmanın cinsiyet ile ilişkisi incelenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilmiş bir anket formu, Türkiye koşullarına uyarlanarak kullanılmıştır. Elde edilen veri setleri için SPSS yazılımı yardımıyla betimleyici istatistikler ve frekans dağılımları ortaya konmuştur. Betimsel analiz yöntemlerinden çapraz tablo ve ki-kare analizi tercih edilmiştir. Tasarruflar haricinde kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre finansal ürün ve hizmetleri kullanımının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Kadın öğrencilerin gelir seviyesinin erkeklere oranla daha düşük olması finansal dışlanma düzeylerini artıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmanın finansal dışlanma konusunda daha sonra yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturacağı, genç kadınların finansal sisteme dâhil olmasının önündeki engellerin belirlenmesinin ardından bu soruna karşı çözümler önererek ülkemiz akademik dünyasına önemli bir değer sunması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Dışlanma, Genç Kadınlar, Finansal Ürün ve Hizmetler, Finansal Sistem

ABSTRACT

DEFINING FINANCIAL EXCLUSION AMONG FEMALE STUDENTS

GÜLİZAR DUYGU GÜL

Department of Business Administration
Programme in Finance

Anadolu Üniversitesi, Graduate School of Social Sciences, August, 2019

Supervisor: Doç. Dr. Fatih Temizel

Financial exclusion occurs when individuals cannot access, use or do not want to use financial products and services that meet their social needs due to demographic, technological and social factors etc. In this thesis, financial exclusion was examined under four headings as bank exclusion, credit exclusion, savings exclusion and insurance exclusion. Determining the financial products needed by young women, providing access to these products, and finding barriers to access and usage are within the scope of the research. The exclusion level of female students was measured and the relationship between exclusion and gender was examined by taking a sample of Anadolu University students. As a result of the literature review, a questionnaire form which is accepted in terms of validity and reliability was used by adapted to the conditions of Turkey. For the data sets, descriptive statistics and frequency were presented with the help of SPSS software. Among the descriptive analysis methods, cross-table and chi-square analysis were preferred. Apart from savings, it was concluded that female students' usage of financial products and services is lower than male students. The fact that the income level of female students is lower than that of men has emerged as an important factor that increases the level of financial exclusion. It is foreseen that this study will serve as a basis for future research on financial exclusion, and after presenting the obstacles to the inclusion of young women in the financial system; it will propose solutions to this problem and offer significant value to the academic world of our country.

Keywords: Financial Exclusion, Young Women, Financial Products and Services, Financial System

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli bilgileri ve eleştirileriyle bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Fatih Temizel'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam sırasında geçirdiğim zor zamanlarda hem maddi hem manevi olarak beni destekleyen, elimi hiç bırakmayan kardeşim Betül Gül'e sevgilerin en güzelini, kıymetli anne babama teşekkürlerimi sunarım.

Özellikle anket çalışmam boyunca en zorlandığım günlerde değerli vaktini ayırıp yardımını esirgemeyen arkadaşım Süleyman Varol'a ve ailesine teşekkür ederim.

Tezimin son aşamasında motivasyonumu sağlamama yardımcı olan ve tecrübesiyle beni destekleyen değerli arkadaşım Reşit Kurnaz'a teşekkür ederim.

.... / / 20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.



(İmza)

Gulistan Duygu Güç

(Öğrencinin Adı Soyadı)

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
GRAFİKLER DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL DIŞLANMA NEDİR	2
1.1. Kimler Dışlanıyor	3
1.2. Finansal Dışlanma Türleri	5
1.2.1. Banka Dışlanması	5
1.2.2. Kredi Dışlanması	8
1.2.3. Tasarruf Dışlanması	10
1.2.4. Sigorta Dışlanması.....	11
1.3. Finansal Dışlanmanın Nedenleri	12
1.3.1. Arz Yönlü Faktörler	12
1.3.2. Talep yönlü Faktörler	16
1.4. Finansal Dışlanmanın Sonuçları	21
1.4.1. Banka	21

1.4.2. Kredi	23
1.4.3. Tasarruf	24
1.4.4. Sigorta.....	25
1.5. Türkiye’de Finansal Dışlanmaya Bakış.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ GENÇ KADINLARDA FİNANSAL DIŞLANMANIN TANIMLANMASI	30
2.1. Kadının Finansal Dışlanması.....	30
2.2. Kadınların Finansmana Erişimi Neden Önemlidir?	33
2.3. Araştırmanın Amacı.....	33
2.4. Araştırma Soruları	34
2.5. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	34
2.6. Araştırmanın Önemi	35
2.7. Metodoloji.....	35
2.7.1. Araştırmanın örnekleme.....	35
2.7.2. Örneklem Büyüklüğü	36
2.7.3. Veri Toplama Yöntemi.....	36
2.7.4. Veri Analizi Yöntemleri	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ARAŞTIRMA BULGULARI	38
3.2. Banka	39
3.3. Kredi	46
3.4. Tasarruf.....	55

3.5. Sigorta.....	61
-------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.SONUÇ	64
---------------	----

4.1. Banka	64
------------------	----

4.2. Kredi	65
------------------	----

4.3. Tasarruf.....	66
--------------------	----

4.4. Sigorta.....	66
-------------------	----

KAYNAKÇA.....	69
---------------	----

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’de bazı finansal ürün ve hizmetlerin kullanım oranları (Global Findex, 2014).....	27
---	----

Tablo 2. Katılımcıların demografik özellikleri	38
---	----

Tablo 3. Banka hesabı sahipliği ve cinsiyet çapraz tablosu.....	39
Tablo 4. Gelir düzeyi ve cinsiyet çapraz tablosu	41
Tablo 5. Cinsiyet ve banka hesabı olmayanların gerekçeleri çapraz tablosu	42
Tablo 6. Cinsiyet ve cari hesabın bulunduğu kuruluş çapraz tablosu.....	43
Tablo 7. Cinsiyet ve Kart Türleri Çapraz Tablosu.....	45
Tablo 8. Cinsiyet ve para çekme-yatırma yöntemleri çapraz tablosu.....	46
Tablo 9. Cinsiyet ve borç çapraz tablosu	47
Tablo 10. Cinsiyet ve kredi kullanımı çapraz tablosu.....	47
Tablo 11. Cinsiyet ve kredi türü çapraz tablosu	49
Tablo 12. Cinsiyet ve kredi kullanmama nedenleri çapraz tablosu	50
Tablo 13. Cinsiyet ve KYK Burs/Kredi kullanımı çapraz tablosu	51
Tablo 14. Cinsiyet ve KYK Burs/Kredi kullanmama nedenleri çapraz tablosu	52
Tablo 15. Güncel borç cinsiyet çapraz tablosu	53
Tablo 16. Güncel borç tutarı cinsiyet çapraz tablosu.....	54
Tablo 17. Cinsiyet borçlanma sebepleri çapraz tablosu.....	55
Tablo 18. Gelir düzeyi tasarruf çapraz tablosu	56
Tablo 19. Cinsiyet tasarruf durumu çapraz tablosu	56
Tablo 20. Cinsiyet tasarruf yapmama nedenleri çapraz tablosu	58
Tablo 21. Cinsiyet tasarruf yapma nedenleri çapraz tablosu	59
Tablo 22. Cinsiyet-tasarrufların tutulduğu yerler çapraz tablosu	60
Tablo 23. Cinsiyet-birikim yapma planı çapraz tablosu	61
Tablo 24. Cinsiyet-sigorta ürünleri çapraz tablosu	62
Tablo 25. Cinsiyet-sigorta ürünlerini kullanmama nedenleri çapraz tablosu.....	63

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Türkiye’de banka hesabına sahip olmama nedenleri (Global Findex, 2011) .	26
Grafik 2. Cari hesap sahipliği	40
Grafik 3. Cinsiyete göre cari hesabın bulunduğu kuruluşlar	44
Grafik 4. Cinsiyete göre banka kredisi kullanımı.....	48
Grafik 5. Cinsiyete göre tasarruf etme durumu	57



KISALTMALAR DİZİNİ

ATM	: Automatic Teller Machine- Bankamatik
ECA	: Europe and Central Asia
EU	: European Comission
GLOBAL FINDEX	: Global Financial Inclusion Database
GSYİH	: Gayrisafı Yurtiçi Hasıla
IADB	: Inter-American Development Bank
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
UNCHS	: The United Nations Human Settlements Programme

GİRİŞ

Finansal ürün ve hizmetlere erişim ve kullanım, finansal sistemin gelişmesi ve yaygınlaşması ile doğru orantılı olarak önem kazanmaktadır. Finansal kuruluşlar ile etkileşime geçmeden yaşamak günümüz dünyasında neredeyse imkânsızdır. Buna rağmen toplumdaki bazı dezavantajlı grupların çeşitli sebeplerle finansal sistemden dışlanması veya sınırlı erişimi söz konusudur. Finansal dışlanma; bireylerin demografik, teknolojik, sosyal vs. faktörler nedeniyle, toplumsal ihtiyaçlarını karşılayacak, bütçelerine uygun finansal ürün ve hizmetlere erişememesi, kullanamaması veya gönüllü olarak kullanmak istememesi durumu olarak tanımlanabilir. Bu tez çalışmasında finansal dışlanmanın cinsiyet ile ilişkisinin araştırılması, kadınların finansal dışlanma düzeyinin ölçülmesi ve nedenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Birinci bölümde günümüze kadar konu ile ilgili yapılan araştırmalar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Öncelikle finansal dışlanmanın tanımı yapılmış, daha sonra sırasıyla dışlanma türlerine, dışlanmanın nedenleri ve sonuçlarına değinilmiştir. Son olarak Türkiye’de finansal dışlanmanın boyutları ele alınmıştır.

İkinci bölümde kadının finansal dışlanması tanımlanmıştır. Üniversite öğrencisi genç kadınlarda finansal dışlanmanın tanımlanmasını amaçlayan bu tez çalışmasının amacı, önemi, kapsamı ve metodolojisi anlatılmıştır.

Araştırma bulgularının tablo ve grafiklerle anlatıldığı üçüncü bölüm dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde yapılan ki-kare ve çapraz tablo analizlerinden elde edilen sonuçlar; banka, kredi, tasarruf ve sigorta şeklinde sınıflandırılarak açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm araştırma bulgularının özet olarak tekrar yorumlandığı sonuç bölümüdür. Araştırma sorularına cevap bulunan bu bölümde üniversite öğrencisi genç kadınların ve erkeklerin finansal dışlanma düzeyi karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Her iki cinsiyet için de finansal dışlanmanın nedenleri ortaya koyulmuştur.

Finansal dışlanma ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı düşünüldüğünde, bu tez çalışması literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Hem finansal dışlanmayı geniş bir biçimde ele alan ilk deneysel çalışma olması, hem de kadınlar özelinde konuyu araştırmış olması çalışmanın özgün değeridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL DIŞLANMA NEDİR

Finansal dışlanma terimi ilk olarak,1990'lı yıllarda yaşanan küresel finansal krizlerin etkisiyle banka şubelerinin kapatılması sonucunda bankacılık hizmetlerine sınırlı fiziksel erişimi tanımlamak için kullanılmıştır (Leyshon & Thrift, The Restructuring of the UK Financial Services in the 1990s, 1993). Bu tarihten sonra toplumların bazı kesimlerinin ödeme araçlarına, kredilere ve sigortaya erişmede karşılaştıkları zorlukları anlatan birçok çalışma yapılmış ve finansal dışlanma tanımı sadece coğrafi dışlanma ile sınırlı kalmamıştır. (Leyshon & Thrift, 1995) 1995 yılında finansal dışlanmayı daha geniş anlamda, bazı kesimlerin finansal sisteme ve ihtiyaç duydukları finansal hizmetlere erişmek konusunda zorluklarla karşılaşma durumu olarak tanımlamıştır. Daha sonra çalışmalar finansal hizmetleri çok az kullanan veya hiç kullanmayan kişilerin özellikleri ve dışlanma sürecini de içerecek şekilde genişlemiştir (Kempson & Whyley, 1999; Ford & Rowlingson, 1996).

Finansal dışlanmanın küresel bir tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte dışlanmanın; bir cari hesaba sahip olmama durumunu ifade ettiğine dair görüş birliği vardır (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Uygun koşullarda kredi bulamama, tasarruflar ve sigortalara erişimin olmaması da diğer göstergeler arasında sayılmaktadır (Devlin, 2005). Daha geniş bir tanımla finansal dışlanma, insanların, ihtiyaçlarına uygun ve ait oldukları toplumda normal bir sosyal hayat sürmelerini sağlayacak finansal hizmetlere ve ürünlere erişmekte ve / veya kullanmada zorluklarla karşılaştıkları bir süreci ifade eder (European Commission , 2008; Gloukoviezoff, 2004).

(Panigyrakis, Theodoridis, & Veloutsou, 2002) Finansal hizmetlere uygun bir biçimde erişmede bazı finansal hizmet bölümlerinin yetersizliğini dışlanmanın en karakteristik özelliği olduğunu belirtmiştir. Fakat finansal dışlanma sadece finansal kurumların toplumlara uygun finansal ürünleri sunmada yetersiz kalması veya uygun ürünlere erişimde engellerle karşılaşılması olarak tanımlanmamıştır. Finansal dışlanmaya sebep olan engellerin dışında insanların bu hizmetlere ihtiyaç duymaması veya gönüllü olarak kullanmamak istememesi de literatürde “self-exclusion” olarak tanımlanmaktadır (Kempson vd. 2000; Sinclair, 2001). Kendi kendini dışlama ürün ve

hizmetlerin uygunluğu konusunda negatif algılamalar veya bireylerin dini inançlarından da kaynaklanıyor olabilir.

Finansal dışlanma sosyal dışlanmanın bir kolu olarak da incelenmektedir. Sosyal dışlanma sürecinin bir parçası olarak görülen finansal dışlanma, sebebi ne olursa olsun herhangi bir finansal ürüne sahip olmama durumunu tanımlamaktadır (Kempson & Whyley, 1999). Finansal hizmetlere erişimi olmayan insanlar genellikle başka yönlerden de dışlanmıştır ve finansal dışlanma genellikle sosyal dışlanmayı güçlendirmektedir. Bununla birlikte finansal dışlanma sadece sosyal dışlanmayı güçlendiren bir faktör olmayabilir. Finansal dışlanma, sosyal dışlanmanın bir nedeni, sonucu veya her ikisi birden olabilir (Howell, 2005).

Finansal dışlanma ile ilgili güncel tanımlar genelde basit bankacılık işlemleri, tasarruf, sigorta ve krediye erişim ve kullanım durumuna dikkat çekmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarına yönelik ve uygun fiyatlı finansal ürün ve hizmetlere erişimin olmaması durumunda finansal dışlanma vardır. Bu ürün ve hizmetler; ödeme işlemleri, genel sigorta ve uygun fiyatlı kredidir (Connolly, 2014). Bütün bu tanımlar ışığında yeni ve daha kapsamlı bir şekilde finansal dışlanma; bireylerin demografik, teknolojik, sosyal vs. faktörler nedeniyle, toplumsal ihtiyaçlarını karşılayacak, bütçelerine uygun finansal ürün ve hizmetlere erişememesi, kullanamaması veya gönüllü olarak kullanmak istememesi durumu olarak tanımlanabilir.

1.1. Kimler Dışlanıyor

Global Findex (2014) verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 2 milyon kişinin herhangi bir finansal kuruluştaki hesabı bulunmamaktadır. Hesabı olmayan bu bireylerin yarısından fazlasını Güney Asya ve Doğu Asya-Pasifik ülkelerinde yaşayanlar oluşturmaktadır. Bu ülkelerden aşırı nüfuslu ve gelişmekte olan Çin, Hindistan ve Endonezya'nın hesabı olmayan nüfus içindeki oranı %34'tür. Yüksek gelir seviyesine sahip OECD ülkelerinde ise bu oran %3'e kadar düşmektedir. Dünyada banka hesabı olmayan kişilerin %55 ini kadınlar oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelere banka hesabına sahip olma durumu cinsiyete göre farklılık göstermemekle birlikte dünya genelinde hala kadınlar ve erkekler arasında %9'luk bir fark bulunmaktadır.

Finansal dışlanma, temel bankacılık işlemleri, kredi, tasarruflar ve sigorta açısından ayrı ayrı incelendiğinde bu alanlarda dışlanma seviyesi ülkelere göre de

değişiklik göstermektedir. Doğu Asya-Pasifik ülkelerinde banka hesabına sahip olma oranı düşük olmasına rağmen tasarruf yapma eğilimi oldukça fazladır. Fakat genel olarak dışlanan kesimler ülkelere göre benzerlik göstermektedir.

Finansal dışlanma birçok çalışmada öncelikli olarak düşük gelir seviyesi ile ilişkilendirilmiştir (Anderloni L., 2007; Corr, 2006; Devlin, 2005; Gloukoviezoff, 2005; Kempson, 2006; Kempson and Whyley, 1998). Bununla bağlantılı olarak işsizler, yalnız ebeveynler ve çalışmaya engel bir durumu bulunan bireyler, aşırı genç veya yaşlılar, eğitim seviyesi düşük bireyler, kırsal kesimlerde yaşayanlar, etnik azınlıklar ve göçmenler de finansal dışlanmaya eğilimlidir (European Commission, 2008). Kempson ve Whyley (1998) İngiltere’de yaptıkları araştırmalarında cinsiyetin dışlanmaya etkisini araştırmış, düşük gelir seviyesinin, çocuk sahibi olmanın ve ekonomik statünün kadınları erkeklerden daha fazla etkilediğini ortaya koymuştur. (Eurobarometer Spring 2004, 2004) verilerine göre de kadınlar erkeklerden daha fazla dışlanmaya eğilimlidir. Bununla birlikte 18-25 yaş arası gençler ve 65 yaşından büyük yaşlıların finansal dışlanmaya maruz kalma ihtimali daha fazladır. Araştırma ayrıca eğitim seviyesi ve finansal dışlanma arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesi düşük ve gelir durumu da iyi olmayan bireylerin dışlanma ihtimali oldukça fazladır. Aile reisinin işsiz olduğu veya tam zamanlı olarak ev işleri ile ilgilendiği aileler de dışlanan guruplar arasındadır. Avrupa birliğine yeni üye olan ülkelerde emeklilerin de dışlanmaya daha çok maruz kaldığı görülmüştür. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda dışlanmaya neden olan faktörlerin kendi içinde de ilişkili olduğu söylenebilir. Eğitim seviyesinin düşük olması, çalışmaya engel hastalık ve yaşlılık durumu veya çocuk bakımından sorumlu yalnız yaşayan bir ebeveyn olmak işsizliğe sebep olmaktadır. İş dünyasından dışlanan bireyler finansal sistemden kolaylıkla dışlanabilir.

Banka veya diğer finansal kuruluşlara uzaklık, kırsal kesimin dışlanmasında oldukça etkilidir. Finansal dışlanma probleminin tartışılmaya başlandığı ilk yıllarda bu sorun, krizler sonucu banka şubelerinin kapatılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde de kâr amaçlı çalışan finansal kuruluşlar şubelerini, daha çok gelir elde edebilecekleri bölgelerde yaygınlaştırmayı tercih ettiklerinden, toplumun kırsal kesimi şubelere erişim konusunda sıkıntı yaşamaya devam etmektedir. Kırsal kesimi etkileyen dışlanma sadece şubelere erişimin zor olması ile değil, bu bölgelerde yaşayanların düşük

gelire sahip olması ve finansal ürün ve hizmetlerin fiyatları ile de ilişkilidir. Kırsal kesimde yaşayan ve geçimini çiftçilikle sağlayan kişiler genelde düşük ve istikrarsız gelire sahiptir. Bu bölgelerde bankacılık hizmetlerinin zayıf olması da kentsel nüfusa kıyasla kırsal nüfusun daha fazla para ödeyerek finansal hizmetleri kullanmasına neden olmaktadır (Kata, Walenia, & Pyrkosz, 2015). Gelir seviyesinin düşük ve istikrarsız olmasına ek olarak bir de bankaların uygun fiyatlı hizmetler sunmaması ya da hiç banka şubesinin bulunmaması birçok ülke kırsalında dışlanmayı kaçınılmaz hale getirmektedir.

Yaşlı bakım evleri, yetiştirme yurtları gibi sosyal hizmet kuruluşlarında yaşayanlar, mahkûmlar ve evsizler de finansal dışlanma riski taşıyan gruplar arasında gösterilmiştir (Corr, 2006). Ayrıca kayıtdışı çalışan kişilerin de banka hesabı olmayan kişiler arasında önemli bir yüzdeye sahip olduğu görülmüştür (Gwinner vd., 2006). Risk altındaki gruplar farklı gibi gözükse de hepsinin ortak noktası gelir seviyelerinin düşük olmasıdır.

1.2. Finansal Dışlanma Türleri

1.2.1. Banka Dışlanması

Dünya genelinde, yaklaşık iki milyar kişi bir banka hesabına sahip değildir (Global Findex, 2014). Literatürde finansal dışlanma genelde cari hesaba sahip olup olmama durumu ile ölçülmüştür. Fakat banka dışlanmasını tanımlamak için sadece bir hesaba sahip olmama durumu yeterli bir ölçü değildir. Temel bankacılık işlemlerine erişememe veya kullanamama durumu da banka dışlanmasının seviyesi hakkında bilgi verir. Banka hesabı ile ilişkilendirilebilecek işlem türleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

-Para transferi işlemleri,

-Ücret, emekli aylığı, sosyal yardım gibi düzenli ödeme işlemleri,

-Elektronik fatura ödemeleri,

-Mal ve hizmetler için yapılan ödemeler,

-İhtiyaç duyulan zamana kadar para saklamak (European Commission , 2008).

Banka hesabı bulunmasına rağmen bu imkânları kullanmayan veya çok az kullananlarda kısmi dışlanmış sayılmaktadır (European Commission , 2008).

Banka hesabına sahip olmak finansal sisteme dâhil olmanın ilk adımı olarak görülebilir. Banka hesabı faturaları ödemek, havale göndermek veya almak ve maaş ödemelerini almak için daha kolay ve çoğu zaman uygun maliyetli imkânlar sunar. Ayrıca para biriktirmek için güvenilir bir yol olması ve bu sayede tasarrufları teşvik etmesinin yanı sıra krediye erişimin de önünü açar. Bu sebeple banka dışlanması diğer dışlanma türlerine de kapı açmaktadır.

Günümüzde para transferleri banka hesabına elektronik transferler şeklinde gerçekleşmektedir ve birçok ülkede bankacılık hizmetlerinin tamamından yararlanabilmenin ön koşulu bir banka hesabının bulunmasıdır (Temizel, 2015). Çoğu işveren maaş ödemelerini banka hesabı yoluyla yapmayı tercih eder. Bu sebeple özellikle gençlerin finansal sistemle etkileşimleri genellikle işe girdikleri zaman başlar (Atkinson, 2004). Bu durum düşünüldüğünde işsizlik veya kayıt dışı çalışma banka dışlanmasının en önemli sebebi olarak gösterilebilir.

Çoğu gelişmiş ülkelerde yetişkinlerin bir kısmı, bankaların kendileri için bir hesap açmak istemediğini belirtmektedir. Bu durum genellikle borç geçmişi kötü olan kişilerde görülebilir, ancak bankalar, aynı zamanda, yeterli seviyede bir geliri olmadığı için genç bireylere de hesap açmayı reddedebilir (Atkinson, 2004). Bazı araştırmalar, düşük gelirli ya da sosyal yardım alan kişilerin, bazen, hesap açma talebinin reddedildiğini veya başka bir bankaya gitmelerinin önerildiğini tespit etmişlerdir (Collard, Kempson, & Whyley, Tackling Financial Exclusion in Disadvantaged Areas, 2001) (Kempson & Whyley, 1999). Hesap açmak için gerekli belgelere sahip olmamak da banka dışlanmasına neden olabilir. Ülkeye ait kimlik belgesi veya pasaportu olmayan mülteciler buna örnek gösterilebilir. Ayrıca finansal okuryazarlık düzeyi de çoğu kişi için finansal sistemden uzak durmanın önemli bir sebebidir. Genç yetişkinlerin bazıları finansal ürün ve hizmetler hakkında sağlanan tüm bilgileri anlamada zorluk çektiklerini belirtmektedir. Bankacılık işlemleri sırasında okunması veya imzalanması gereken belgeleri anlamak için yeterli seviyede bilgilendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır (Atkinson, 2004).

Bankacılık işlemlerinden dışlanmaya sadece arz yönlü faktörler neden olmamaktadır. Talep yönlü faktörler dikkate alındığında özellikle yaşlı bireylerin nakit kullanmayı tercih etmek gibi geleneksel tutumları (Andrew Irving Associates, 2006) gönüllü olarak dışlanmaya örnek gösterilebilir. Finansal hizmet sağlayıcılarına olan

güvensizlik (Collard, Kempson, & Dominey, 2003) , yeni teknolojileri kullanmaya karşı isteksizlik, yaşlılık sebebiyle ev dışında yapılacak işlere karşı kendine güvensizlik ve emniyet endişesi banka işlemlerinden uzak durmalarına sebep olmaktadır (Andrew Irving Associates, 2006).

Bireyler, her ne kadar bankalara karşı olumsuz fikirlere sahip olsalar da, bir banka hesabına ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler (Collard, Kempson, & Dominey, 2003). Banka hesabı ile sağlanan işlem olanakları; fatura ödemeleri, maaş ödemeleri ve transfer işlemleri banka hesabı olmaksızın yapıldığında çoğu zaman daha masraflı hatta bazen imkânsızdır. Fakat hesap açma ve işletim ücretleri ve hesaptan olması gerekenden fazla para çekme korkusu da düşük ve orta gelirli kişiler için önemli bir caydırıcı unsurdur. Düşük gelirli bankaların hesap işletim ücretleri konusunda daha şeffaf olmalarını, düşük gelirli insanların ihtiyaçlarını anlamalarını ve finansal durumlarının kontrolünü elde tutmalarına imkân verilmesini istemektedir. Aslında bazı insanlar bu endişelerden dolayı eski yöntemleri tercih ederler (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000).

Günümüzde banka hesabı ödeme ve transfer işlemlerinin elektronikleşmesi ile birlikte bir gereklilik haline gelmiştir. Örneğin; sürekli seyahat etmek zorunda olan kişiler için ATM'ler yardımıyla para çekmeyi kolaylaştırmakta ve nakit taşımaktan daha güvenli bir yol sunmaktadır (Corr, 2006). Banka hesabı, sadece seyahat edenler için değil toplumun bütün kesimleri için paralarını muhafaza etme konusunda güvenli bir yöntemdir. Bir banka hesabının olmaması, parayı tutmak için güvenli bir mekanizmaya sahip olunmadığı anlamına gelir; bu da insanları hırsızlığa ve soygunlara karşı savunmasız bırakır (Corr, 2006).

Banka dışlanmasına maruz kalan dezavantajlı gruplara yönelik, hesap açmayı kolaylaştıracak adımlar atılmıştır. Birçok ticari banka öğrenciler için hesap işletim ücreti ödemeksizin hesap açma imkânı sunmaktadır. Fakat kâr amaçlı ticari kuruluşların daha çok gelir elde edebilecekleri gruplara yönelmesi kaçınılmazdır. Banka dışlanmasına çözüm getirmek, toplumun her kesiminin finansal sisteme dâhil olmak için ilk adım olan cari hesap ile tanıştırmak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar yardımıyla sağlanabilir.

1.2.2. Kredi Dışlanması

Kredi; çeşitli araçlar, konut, mobilya vs. gibi aylık bütçeyi aşan mallara veya harcamalara erişim sağlamak için kullanılan temel bir finansal araçtır (European Commission , 2008). Bireylere ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri satın alma gücü sağlar. Bireylerin ihtiyaçları için kullandıkları krediler haricinde işletmeler de üretim ve yatırım gibi amaçlarla kredi kullanırlar. Günümüzde kredi kullanımı finansallaşmanın artması ile artış göstermektedir (Gloukoviezoff, Understanding and Combating Financial Exclusion and Overindebtedness in Ireland: A European Perspective, 2011) .

Kredi dışlanması kavramı uygun koşullarda kredi kolaylıklarından yararlanamamayı tanımlamaktadır (Temizel, 2015). Uygun koşullarda sağlandığında kredi; beklenmedik masraflarla ve gelir değişiklikleri ile karşılaşıldığında koruma sağlar. Ayrıca projelerin finanse edilmesine yardım eder. Bununla birlikte, böyle olumlu bir rol oynayabilmesi için kredinin geniş ölçüde erişilebilir ve uygun olması gerekmektedir. Kredi, borçlu için olduğu kadar alacaklı için de riskli bir hizmet olduğundan ulaşmak zordur (Gloukoviezoff, Understanding and Combating Financial Exclusion and Overindebtedness in Ireland: A European Perspective, 2011).

Kredi dışlanmasının en önemli sebebi kredi geçmişinin kötü olması, diğer bir deyişle kredi puanının düşük olmasından ötürü bankaların kredi vermek istememesi olarak gösterilebilir. Bankalar kredi riski politikalarından ötürü böyle bir tutum sergilerler. Kredi riski; bir bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına uygun biçimde yükümlülüklerini karşılayamama olasılığıdır (Kavcıoğlu, 2011). Kredi puanının düşük olması; daha önce alınan bir kredinin veya kredi kartı borcunun zamanında ödenmemesi, vergi dairesi gibi resmî kurumlara olan borçlar ve hatta elektrik, su, doğalgaz gibi faturaların ödemesinin gecikmesinden kaynaklanabilir. Ayrıca sık aralıklarla kredi başvurusu yapılması ve bu başvuruların reddedilmesi de kredi puanını düşürmektedir.

Bankalar ödenmeme riski ile karşılaşmamak için düşük gelirli kişilere kredi vermekten kaçınırlar veya kredi faizini yüksek tutarlar. Yasal düzen içerisinde kredi alma imkânı bulamayan ve dışlanmaya maruz kalan bu kişiler finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tefecilerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Temizel, 2015). Bu durum bireylerin çok daha yüksek faizler ödemesine veya ödeyemeyecekleri bir borç yükünün altına girmelerine neden olabilir.

(Collard & Kempson, 2005) Düşük gelirliilerin kredi ihtiyaçlarını řu şekilde özetlemiştir:

- Nakdi olarak küçük, teminatsız, sabit vadeli kredilere erişim;
- Uzun veya elverişsiz uygulama prosedürleri olmaksızın krediye hızlı erişim;
- Gizli veya ekstra ücret alınmadan ekonomik fiyatlı haftalık ödemeler;
- Geçici finansal problemlerle karşılaşıldığında ödemenin ertelenmesi veya yeniden yapılandırılması gibi düzenlemeler.

(Corr, 2006) Bireylerin; bankaların işsiz, genç, hasta veya yaşlı kimseler yerine kendi evinin sahibi olan, tasarruf geçmişi olan kişilere kredi verdiğini düşündüklerini belirtmiştir. Bu araştırmaya göre böyle düşünen katılımcılar bankalardan ziyade kredi birliklerinden kredi almayı tercih etmektedirler. Kredi birliklerinin kredi almak için bankalardan daha erişilebilir bir yol olduğu, faiz oranlarının daha düşük olduğu ve kredi almak için yüksek gelir sahibi olmanın bir ön şart olmadığı belirtilmiştir.

Bireylerin aşırı borçlanma korkuları kredi dışlanması bir diğeri önemli sebebidir. (Corr, 2006)'a göre bazı kişiler kendi iradeleri ile aşırı borçlanmanın önüne geçmek için kredi kartı kullanmayı reddederler. Aşırıborluluk bireylerin yakını gelecekte finansal yükümlölüklerini kesin olarak yerine getiremeyecekleri durum olarak tanımlanmaktadır (Eken, 2008). Aşırıborluluk durumundan kaçınan bireyler nakit kullanmayı tercih eder ve finansal sistemden kendi tutumları sebebiyle dışlanmış olurlar. Aşırıborluluk hem bireylerin para yönetimi konusunda bilgilendirilmesi hem de borç verenlerin borç verme politikaları ile önlenir. Daha önce belirtildiği gibi bankaların geri ödenmeme riskinden dolayı kredi vermemesi veya yüksek faiz oranı talep etmeleri bir yandan aşırı borçlanmanın önüne geçerken diğeri yandan bireylerin ihtiyaç duydukları fonlara ulaşamamasına neden olmaktadır. Bu durumu önlemek için gelir seviyesine uygun kredi imkanlarının sunulması ve borç alanların bilgi eksikliğinin giderilmesi için borç veren kuruluşların müşterileri olan tüketicileri finansal açıdan bilinçlendirme faaliyetleri yapmaları önemlidir (Eken, 2008).

Kredi kullanımından kaçınmanın önemli sebeplerinden biri de dini inançlardır.

“Faiz, kredi kullanılan teşebbüsün kârla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı veya kârla sonuçlanacaksa bile bu kârın ne miktarda gerçekleşeceği önceden bilinmemesine

rağmen, faiz nispetinin baştan tespit edilmesi sebebiyle, bu kredi kullanımından elde edilen sonucun taraflar arasında âdil ve dengeli bir şekilde paylaşırma imkânının ortadan kalkmasına neden olur. Neticede ister alan ister veren olsun, taraflardan birinin mutlaka zarara uğraması ve bu zararın hiçbir şekilde önlenmesinin mümkün olmaması sebebiyle haram kılınmıştır” (Özsoy, 2012).

İslamiyet’te faizin haram olması Müslüman toplumlarda bireylerin gönüllü olarak kendilerini finansal sistemin dışında tutmalarına özellikle kredi kullanımından uzak durmalarına neden olur.

1.2.3. Tasarruf Dışlanması

Keynes’e göre bireyler gelecekte tüketimde bulunmak, çocuklarının eğitimi finanse etmek, emeklilik, hastalık vs. nedenlerle tasarruf ederler (Karataş & Gavcar, 2001). Keynesyen ekonomide tasarruf gelirin bir fonksiyonudur. Gelir arttıkça tasarruf artar. Bu nedenle tasarruf ürünlerinin kullanılmaması düşük gelir seviyesi ile doğrudan ilişkilendirilebilir. (Collard, Kempson, & Dominey, 2003) Finansal açıdan dışlanmış kişilerin tasarruf etme isteği olduğunu fakat tasarrufların kısa süreli ve belli bir amaca yönelik olduğunu belirtmiştir. Bu kişiler arasında tasarrufun gayri resmi yollarla yapılması, kumbarada biriktirme veya birikimlerin üçüncü bir kişiye emanet edilmesi çok daha yaygındır (Wallace & Quilgars, 2005).

Ülkemizde tasarruflarını finansal sistemin dışında tutan bireylerin sayısı %45’tir. Yastık altı birikim yapma alışkanlığı, bankalara olan güven eksikliği, bankalarla geçmişte yaşanan kötü deneyimler ve finansal bilgi eksikliği tasarrufların kayıt dışı kalmasına neden olmaktadır.

2016 yılında yapılan tasarruf eğilimleri araştırmasına göre; tasarruf sahibi olmayan bireylerin dörtte üçü bunun sebebi olarak gelir yetersizliğini göstermiştir. Tasarruf sahibi olanların çoğu çocuklarının geleceği için yatırım yaptıklarını belirtirken, en çok kullanılan tasarruf ürününün vadeli mevduat hesabı olduğu görülmüştür (Filiztekin & Mercan, 2016).

Finansal dışlanmaya maruz kalan bireylerin tasarruf etme olasılığı daha düşüktür. Bu bireylerin gelecekte yaşanabilecek beklenmedik olaylara karşı esneklik ve güvenlikleri yoktur (Kempson, Whyley, Caskey, & Collard, 2000). Ayrıca birikimlerini yastık altında tutanlar da paralarının çalınması riski ile karşı karşıyadır (Gloukoviezoff, Understanding and Combating Financial Exclusion and Overindebtedness in Ireland: A

European Perspective, 2011).Tasarruflarını finansal sistemin dışında tutanlar faiz geliri elde edemezler ve vergi indiriminden faydalanamazlar.

Tasarruf yatırımların finansmanında önemli bir kaynaktır. Artan tasarruflar da sermaye birikimini desteklemekte, ekonomik büyümeye ve istihdama hizmet etmektedir. Tasarrufların düşük olması yatırımları ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan artan tasarruflar vatandaşların ev sahibi olmak gibi uzun dönemli yatırımlara yönelmesine, ülkeye bağlılığın artmasına ve suç işleme eğilimin azalmasına katkıda bulunmaktadır.

1.2.4. Sigorta Dışlanması

Finansal dışlanma tartışmalarında bir diğer önemli konu sigortadır. Günümüzde bazı sigorta türleri (motorlu taşıt sigortası, deprem sigortası vs.) ülke kanunlarına göre değişiklik göstermekle birlikte zorunludur. Hangi sigorta türünün daha gerekli olduğu konusunda net bir tanım olmadığından herhangi bir sigorta türünden yoksun olanlar dışlanmış sayılabilir (European Commission , 2008).

Sigorta şirketleri sigorta primlerini aylık ve yıllık olarak düzenli talep ederler. Ödemelerin doğrudan borçlandırma yoluyla yapılmasını istemeleri cari hesabı olmayanların sigorta yaptırmalarını engeller (Corr, 2006). Daha öncede belirtildiği gibi cari hesabın olmaması bireylerin diğer finansal araçları kullanmaları önünde büyük bir engeldir.

Düşük gelirliler ve diğer dezavantajlı gruplar için sigorta hizmeti oldukça maliyetlidir. Düşük gelirliler dezavantajlı veya yüksek riskli bölgelerde yaşamaktadır ve bu nedenle, sigorta yaptırmak istediklerinde yüksek maliyetlerle karşı karşıya kalacaktır. Örneğin; hırsız alarmı ve kapı ve pencerelere yerleştirilmiş emniyet kilitleri varsa, ev sigortası daha ucuza alınır; bu, düşük gelirli birçok insanın alamayacağı ek bir maliyettir (Corr, 2006). Ev sigortasının olmaması ise yangın ve hırsızlık gibi durumlarda daha büyük maddi kayba neden olabilir.

Ülkemizde sigortasız işçi çalıştırmak kanunen yasaktır. Bu sayede sosyal güvenlik kurumuna tabi bir işte çalışan her birey genel sağlık sigortasına ve emeklilik hakkına sahiptir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda kayıt dışı çalışma ülkemizde sigorta dışlanmasının en önemli sebebi olarak gösterilebilir. Sigorta, bireyleri ve ailelerini hayatın risklerine karşı korur. Hastalık, yaşlılık, iş kazası, malullük, işsizlik ve ölüm gibi

durumlarla karşılaşıldığında aile bireylerinin asgari yaşam koşullarının bozulmamasını garanti eder. Sigorta yaptırma imkânı bulamayan dezavantajlı grupların ise yaşam standartları düşer ve sosyal dışlanmaya varan bir sürecin içine girerler.

Sonuç olarak düşük gelir, jeodemografik faktörler (Sinclair, 2001) bilgi eksikliği vs. gibi sebeplerle sigorta ürünlerine erişilememesi veya kullanılamaması sigorta dışlanması olarak tanımlanır.

1.3. Finansal Dışlanmanın Nedenleri

1.3.1. Arz Yönlü Faktörler

1.3.1.1. Coğrafi dışlanma

Finansal hizmetlerden dışlanma üç faktör ile ilişkilidir: dezavantajlı bölgelerde finansal kurumların sayısında azalma, banka şubelerinin kapatılması ve bu bölgelerde yaşayan insanlar arasında araba sahibi olanların sayısındaki azlık (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Finansal hizmetlerle olan temasın azalması dezavantajlı toplumlarda psikolojik engeller de yaratmaktadır. Bu bireyler finansal kurumlarla ilişkiden yoksun olmanın yanı sıra ilişkisi olan kişileri de tanımamaktadır (Sinclair, 2001). Bu durum bireylere kendilerini toplumdan dışlanmış hissettirmektedir.

Coğrafi dışlanma finansal ürün ve hizmetlere erişim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Banka şubelerinin yetersizliği ve gelişmemiş finansal altyapı dışlanmanın belirtileridir. Bu problemin nedenleri bankaların düşük gelirli ve bankacılık hizmetlerinin kullanımının az veya düzensiz olduğu yerlerden çekilmesi ve bankaların kırsal ve problemli bölgelere karşı ilgisiz olmasıdır (Ryszard, Walenia, & Pyrkosz, 2015). Kar amacı güden finansal kuruluşlar şubelerini daha fazla kazanç elde edebilecekleri, gelir seviyesi yüksek bölgelere açmayı tercih ederler. Bu yaklaşım kırsal kesimlerde yaşayanların finansal sisteme dahil olmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Kırsal kesimlerde tasarrufların güvence altına alınması konusunda da ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Finans kurumlarına ulaşamayan bireyler tasarruflarını yastık altında tuttuklarından paralarının çalınması ihtimali ile karşı karşıyadırlar.

İngiltere’de banka şubelerinin kapatılması yerel bölgelerde ekonomik ve sosyal problemlere neden olmuştur. Yerel bölgelerin ekonomik fırsatlardan yararlanamaması ticarete düşüşe neden olmuş ve küçük işletmelerin açılmasını engellemiştir (Corr, 2006). Bankalara erişimde yaşanan sıkıntılar bireylerin dışlanmasına neden olmakla

birlikte finansal sisteme ulaşmak için alternatif yolların da önünü açabilir. Postane bankacılığı bunun en eski ve en çok kullanılan yöntemlerinden biridir. Postane bankacılığı ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Devletlerin mevcut postane ağlarını kullanarak finansal ürün ve hizmet sunması finansal tabana yayılma düzeyini artırmaktadır. Coğrafi dışlanmayı azaltmanın yanısıra postanelerin ticari bankalara oranla işlem ücretlerinin az olması düşük gelir düzeyine sahip kişilerin finansal sisteme ulaşmasını kolaylaştırır. Postaneler kendilerine özel bankacılık hizmetlerini sunabilecekleri gibi diğer bankaların acentesi olarak ta çalışabilirler. Ülkemizde PTT BANK hem kırsal hem kentsel alanda yaygın şube ağıyla bankacılık işlemlerine aracılık etmektedir.

1.3.1.2. Erişim dışlanması

Erişim dışlanması risk değerlendirme süreçleri nedeniyle erişimin kısıtlanması anlamına gelir. Gelişen teknoloji ile birlikte finansal kurumların risk değerlendirme yetenekleri de gelişmiştir. Bu durum bir yandan krediye erişimi kolaylaştırırken diğer yandan krediye erişemeyen kişilerin daha fazla izole olmasına neden olmuştur (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000).

1.3.1.3. Koşul dışlanması

Koşul dışlanması finansal ürünlere bağlı şartların ürünleri bazı kişilerin ihtiyaçları için uygunsuz hale getirdiğinde ortaya çıkmaktadır (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Özellikle düşük gelirli kişilere uygun ürünler oldukça azdır. Bu durum kısmen finansal endüstrinin kaliteye bakış stratejisinden kaynaklanmaktadır (Corr, 2006). Finansal kurumlar daha karlı müşterileri hedef alan ürünler geliştirmiştir. Sonuç olarak temel kredi ve borç ürünlerinden ziyade daha risksiz daha yüksek gelir getirecek yatırımla ilgili ürünlere odaklanılmıştır (Sinclair, 2001).

Hesap açmak için yatırılması gereken minimum başlangıç tutarı, kötü kredi geçmişi ve kimlik gereklilikleri de koşul dışlanmasının temel nedenleridir. Kimlik kartı ve ehliyet gibi belgelerin çok yaygın olmadığı ülkelerde bu gerekliliklerin zorluk çıkarmak için bir bahane olduğu da düşünülmektedir (Corr, 2006). Kimlik tanımlama sürecinin zorlaştırılması ile bankalar istenmeyen müşterilerden kaçınırlar. Evsizler ve mülteciler gibi kimlik şartlarını sağlayamayanlar bu durumdan etkilenenler arasındadır (Warsame, Mohamed, & Hersi, 2009). Ayrıca pasaport ve sürücü belgesine sahip olamayacak kadar düşük gelirli bu belgelerin şart koşulması durumunda bir banka

hesabı açma şansı bulamamaktadır. Sürekli bir adresi bulunmayan kişiler (karavanda yaşayanlar gibi) adres koşullarını sağlayamadıkları için diğer belgelere sahip olsalar dahi hesap açamazlar (Corr, 2006). Hesap açmak için gereken tutarın yüksek tutulması kar getirmeyecek müşterilerin elenmesini sağlar. Bazı bankalar müşterilerin yaygın olarak kullandıkları ürünlere daha fazla maliyet uygularlar. Mali durumu iyi olan kişiler için bu maliyetler aşılabılırken kötü olanlar da yüksek ücretler ödemek zorunda bırakılmaktadır. Bu noktada ürün ve hizmetlerin erişilebilirliği değil uygunluğu asıl tartışma konusudur (Corr, 2006). Kredi notunun düşük olması bir çok durumdan etkilenmektedir. Kredi notu sadece banka kredilerinin geri ödenmemesi ile ölçülmez. Faturaların geç ödenmesi, kira borcu, kredi kartı borçlarının geciktirilmesi, bir çok bankaya aynı anda kredi başvurusu yapmak ve reddedilmek ve banka hesabında yeterli para bulunmaması kredi puanını negatif yönde etkiler. Kredi puanı düşük kişilerin kredi bulması çok zor veya imkansız hale gelmektedir. Kredi kullanım koşullarının düşük gelirlileri finansal sistemden dışlaması bu şekilde örneklendirilebilir.

Koşul dışlanması kısaca tüketicilerin ürünleri kullanmak için gereken asgari şartları sağlamadığı için ürün sağlayıcıları tarafından reddedilmesidir (Marron, 2013). Bunun önüne geçebilmek için sağlayıcıların bazı yenilikler getirmesi gerekmektedir. Düşük gelirlielerin bütçelerine uygun hesaplar sunmak, hesap açma prosedürlerini kolaylaştırmak, borçların geri ödenmesinde sağlanacak kolaylıklar ve yeniden yapılandırmalar tüketiciler ve sağlayıcıları ortak noktada buluşturabilir. Buna karşılık kar amacı güden ticari bankaların karlarını maksimize edecek yolları tercih etmesi de çok şaşırtıcı değildir. Daha öncede belirtildiği gibi kar amacı gütmeyen postane gibi kuruluşlar vasıtasıyla maliyeti düşük ve koşulları esnek ürün ve hizmetlerin sunulması soruna etkili bir çözüm yolu olabilir (Kempson, Atkinson, & Pilley, 2004).

1.3.1.4. Fiyat dışlanması

“Bankacılık hizmet ücretleri, faiz oranları, sigorta primleri gibi uygulamalar nedeniyle tüketicilerin finansal hizmet alamamaları bu kapsamda değerlendirilmektedir (Temizel, 2015)”. Küçük miktarlarda krediler için büyük miktarda faiz alınması fiyat dışlanmasına örnektir.

1.3.1.5. Pazarlama dışlanması

Finansal kurumlar tarafından kullanılan pazarlama yöntemleri, nüfusun bazı kesimlerini finansal ürünleri talep etmekten alıkoyabilir (Warsame, Mohamed, & Hersi,

2009). Pazarlama dışlanması insanların satış ve pazarlama hedeflerinin dışında kalmaları ile ortaya çıkar (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Finansal ürün ve hizmetler daha çok kar getirecek kişi ve gruplara yönelik oluşturulduğundan düşük gelirli kesimler ürün sağlayıcılar için ilgi çekici değildir.

Ayrıca finansal ürün ve hizmetlerin bilinirliği de pazarlama faaliyetleri sayesinde olmaktadır. Eksik bilgilendirilme de kişilerin kendilerine uygun ürünleri bulmalarını zorlaştırır.

1.3.1.6. Teknolojik dışlanma

Teknolojik gelişmeler bir çok insanın finansal sistemle olan ilişkisini kolaylaştırırken bir çokları içinde engel oluşturmuştur. Teknolojiyi takip eden ve teknolojik cihazları kullanabilen kişiler için bankacılık işlemleri daha hızlı daha kolay ve daha masrafsız hale gelmiştir. Örneğin; para transfer işlemlerinde ATM'lerin kullanılması şubeden yüzyüze hizmet alınmasından daha masrafsızdır. İnternet bankacılığı ve mobil bankacılık uygulamaları zaman ve mekan kısıtı olmadan işlem yapmayı sağlamaktadır. Fakat nakit kullanımının yaygın olduğu ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayamayan kesimler dezavantajlı duruma düşmüştür.

Finansal hizmetlere internet üzerinden erişenlerin daha yüksek gelir sahibi oldukları, birden fazla kazancı bulunan hanelerde yaşadıkları, kredi puanlarının yüksek olduğu ve finansal bilgi açısından da zengin oldukları belirtilmiştir. Aksi durumdakiler ise finansal okuryazarlık seviyesi düşük, düzenli geliri olmayan kişilerdir (Pahl, 1999). Aynı çalışmada eğitim seviyesi düşük olanların, işsizlerin, kadınların ve emeklilerin ikinci kategoride olma ihtimallerinin yüksek olduğu vurgulanmıştır. Düşük gelirli kişiler arasında bilgisayar almakta zorlandıkları, aldıkları zaman internet kullanım masraflarını karşılayamayacakları için internet bankacılığı kullanamayanlar vardır (Corr, 2006). Gelir seviyesi düşük kişilerin yaşadığı bir başka sorun da ATM'lerden küçük miktarlarda para çekilememesidir. ATM kartında bulunan 5 liraya ihtiyaç duyulduğu zaman erişmek mümkün olmamaktadır.

“Teknofobi” internet ve telefon bankacılığının kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Telefonda bir problemi halletmenin zor olduğu düşüncesi, telefon ve internet üzerinden kişisel bilgilere erişilmesi ve dolandırıcılık endişesi finansal

işlemlerde internet ve telefon kullanımından kaçınmaya sebep olmaktadır (Corr, 2006). Bu sebeple çoğu kişi yüzyüze bankacılık hizmetini tercih etmektedir.

Teknolojik dışlanma yeni teknolojileri kullanarak bankacılık hizmeti almaktan çekinen, bu konuda uyum sorunu bulunan müşterileri kapsayan bir kavramdır (Temizel, 2015). Teknolojik dışlanmadan en çok etkilenen gruplardan birisi yaşlılardır. Yaşlı bireylerin paralarını nakit olarak bulundurmayı tercih etmesinin bir çok sebebi olabilir. Finansal kurumlara erişimlerinin fiziksel olarak zor olması, düşük okuryazarlık seviyeleri veya değişimlere ayak uydurmakta zorlanmaları bu sebepler arasında sayılabilir. Çoğu zaman ATM kullanımında zorluklar yaşanırken internet bankacılığı ve mobil uygulamaların kullanımında zorlanmak daha olasıdır. 65 yaş ve üstü kişilerin sadece beşte biri internet kullanmaktadır ve teknolojinin gelişmesi bu kişilerin nakde erişimini iyice zorlaştırmıştır (Help the Aged, 2006).

Teknolojik dışlanma sadece bireyleri etkileyen bir durum değildir. İşletmeler de finansal işlemlerinde teknolojiyi kullanmazlarsa çağa ayak uyduramaz ve yok olurlar. Teknolojiyi kullanmayan işletmeler yüksek maliyetlerle karşı karşıya kalacaktır. Bu maliyetler yalnızca parasal anlamda değil vakit kaybı olarak da ortaya çıkacaktır.

1.3.2. Talep yönlü Faktörler

Finansal dışlanma daha çok arz yönlü faktörlerden kaynaklanıyor gibi görünmesine rağmen talep yönlü faktörler de kişiyi finansal sistemden alıkoymaktadır. Kişisel tutumlar ve algılar, bankalara olan güvensizlik, dini ve kültürel sebepler talep yönlü faktörleri oluşturur.

1.3.2.1. Kendini dışlama

Kendini dışlama bireylerin bir finansal ürün veya hizmet için başvuru yaptıklarından bankalar tarafından reddedileceklerini düşünmeleri ile ortaya çıkar (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Bu düşünce kendi geçmiş başvuruları veya çevrelerinde bankalar tarafından geri çevrilen kişilerle karşılaşmaları sonucunda oluşmaktadır. Bazı finansal kurumlar gönüllü olarak kendini dışlayan kişilerin gerçek anlamda finansal dışlanmış sayılamayacaklarını iddia ederken (Sinclair, 2001) bir çok finansal ürün ve hizmet sağlayıcısının bu kişileri mevcut algılarından caydıracak ve onları teşvik edecek somut adımlar atmadığını ileri sürmüştür. Nitekim yapılan araştırmalar mülteciler, sığınmacılar, yoksullar, sosyal yardım ile geçinenler ve yalnız

ebeveynlerin kendilerini bankaların ilgi alanı dışında hissettiklerini göstermektedir (Corr, 2006).

Bankalara olan güvensizlik kişilerin bankalarla aralarına mesafe koymalarının önemli nedenlerindendir. Yüksek faiz oranları ve ödemelerde kolaylık sağlanmaması bireylerin aşırıborçluluk durumuna düşme korkusuna neden olur ve çoğu kişi bankalardan uzak durmayı tercih eder. Sadece ücretlerini alabilmek için banka hesabı kullananların sayısı oldukça fazladır (Corr, 2006).

Zayıf müşteri hizmetleri bireyleri bankalardan uzaklaştıran bir başka sebeptir. Yüksek ciro amacıyla çok yoğun çalışan banka personelleri müşterilere karşı soğuk, kaba, mutsuz ve yaklaşması zor olarak nitelendirilmiştir (Corr, 2006). Müşteriler banka şubelerinden işlem yapmak yerine ATM'leri tercih etmektedir. Banka personellerine olan bu antipati bankalardan gönüllü olarak uzak durmaya neden olmaktadır.

Tarihte bir çok kez yaşanan bankaların iflas etmesi gibi olaylar da bankalara olan güvensizliğin bir nedenidir. Olası bir iflas durumunda önceden haber alamayacağını düşünen kişiler hesaplarındaki paraya ulaşamamaktan endişe ederler. Ayrıca çevrelerinden hesaplardaki paralarının kaybolması hikayelerini duyan kişilerde bankalara hep şüphe ile yaklaşmaktadır (Corr, 2006).

Banka kredisi aldıktan sonra geri ödeme de yaşanan zorluklar ve kredi faizleri sebebiyle evini, arabasını ve bütün maddi imkanlarını kaybeden borçlular sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Aşırıborçluluk ve geri ödeyememe korkusu bireylerin krediye olan tutumlarının negatif olmasına sebep olur. İhtiyaç durumunda banka kredisi yerine aileden veya arkadaş çevresinden borç almak daha yaygındır. Bankaya borçlu olmak dünya genelinde yaygın bir korku haline gelmiştir. Bankadan borç almak istemesine rağmen bankaların kendilerine borç vermeyi kabul etmeyeceği düşüncesinden dolayı başvuru bile yapmayan kişilerin sayısı da az değildir. Bu düşünceye sahip kişiler genellikle gençler, işsizler, kırsal kesimde yaşayanlar ve engelliler arasından çıkmaktadır (Corr, 2006). Bankaların kendi işinin patronu olan ve kendine ait evi olanlara kredi verdiği düşünülmektedir.

Paralarını nakit olarak bulundurmayı tercih edenler gönüllü olarak kendini finansal sistemden dışlayanlar arasındadır. Para yönetimi konusunda geleneksel tutum ve alışkanlıklara sahip yaşlılar bu gruba dahildir. Daha öncede belirttiğimiz gibi

teknolojiyi kullanmakta yaşanan zorluklar yaşlıların dışlanmasına neden olan arz yönlü faktörler arasında sayılmıştı. Yaşlıların kendi tutumları ve alışkanlıkları sebebiyle bankalara ve teknolojiye olan uzaklıkları ise kendini dışlamaya bir örnektir. Nakit kullanma alışkanlığı sadece yaşlıların tercih ettiği bir alışkanlık değildir. Kredi kartı kullanma alışkanlığı toplumdan topluma da değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlarda bireyler kredi kartındaki limiti kendine ait bir para olara görmezken ve kart kullanmayı büyük bir risk olarak düşünürken bazı toplumlar için geri ödeme konusunda endişe duymadan rahatça kullanılan bir finansal üründür.

Sonuç olarak bir çok ülkede -özellikle banka dışlanması düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde- düşük gelirli insanların kendi kendini dışlaması, hesap açma taleplerinin banka tarafından doğrudan reddedilmesinden çok daha önemli bir faktördür (Corr, 2006).

1.3.2.2. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Sosyal olarak dezavantajlı topluluklara ait olan hanelerin, resmi sektörde ve / veya toplumsal kültür nedeniyle maruz kaldıkları haksız ayrımcılık yüzünden finansal dışlanma eğiliminin yüksek olması beklenmektedir (Pal & Pal, 2012). Çoğu zaman finansal dışlanma sosyal dışlanmanın bir alt kolu olarak değerlendirilebilir. Başka bir görüşe göre finansal dışlanma güçlendikçe sosyal dışlanmaya katkıda bulunur (Kempson & Whyley, 1999). Sebep sonuç ilişkisi gözetmeksizin finansal dışlanma sosyal dışlanma ile ilişkilidir.

Düşük gelir seviyesindekiler ve resmi finansal ürün ve hizmetleri kullanmak için gereken kimlik şartını sağlayamayanlar -mülteciler ve sığınmacılar bu grup içinde gösterilir- her ülkede hem sosyal hayata katılım da hemde finansal sisteme katılımda zorluk yaşarlar. Bazı gelişmiş ülkelerde etnik köken başlı başına bir finansal dışlanma nedeni olarak görülmektedir. İngiltere’de yaşayan Pakistanlı ve Bangladeşli topluluklar bankacılık işlemlerinde sorunlarla karşılaşmaktadır (Kempson, Atkinson, & Pilley, 2004). Ayrıca İngiltere’de yaşayan Somalililerin en ciddi sosyal dışlanma belirtisi finansal dışlanmadır (Collard, Kempson, & Whyley, Tackling Financial Exclusion in Disadvantaged Areas, 2001). Mülteciler eğitim seviyesi ve gelir seviyesi bakımından da dezavantajlı olduklarında sosyal hayata katılım gittikçe zorlaşmaktadır. Dünya genelinde mülteciler düşük gelirleri sebebiyle gittikleri ülkelerin taşra bölgelerine yerleşmekte ve şehir hayatından uzak kalmaktadır. Maddi imkansızlıklarla karşılaşan, bulundukları

Ülkelerin dilini kullanmakta zorlanan (Corr, 2006) ve sosyal haklardan mahrum olan bu kişiler hayatlarını devam ettirebilmek için kötü koşullarda az maaşa ve sigortasız çalışmaya razı olmaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi göz önünde bulunduurulduğunda ilk basamakta engellerle karşılaşan bu dezavantantajlı gruplar elbette sosyal hayata ve finansal sisteme dahil olmakta zorlanacaktır.

Hindistan'da yapılan bir çalışmada sosyal açıdan dezavnatjlı gruplar kast sistemi temel alınarak incelenmiştir (Pal & Pal, 2012). Kast sistemi toplumsal ayrışmaya sebep olmuş ve resmi olarak kaldırılmış olsa da derin izler bırakmıştır. Hindistan'da kırsal kesimde yaşayanlar altyapı tesisleri, gelir seviyesi ve eğitim düzeyi açısından kentsel kesimin gerisinde kalmıştır. Ayrıca meslek yapısı farklılık göstermektedir. Bütün bu faktörlere bağlı olarak resmi finansal hizmetlerin kullanım oranı kırsal kesimde kentlere oranla oldukça düşüktür (Pal & Pal, 2012).

Kadının finansal dışlanması sosyal ve kültürel normlar sebebiyle dışlanmaya verilebilecek en önemli örneklerdendir. Ataerkil toplumlarda kadının sosyal hayata katılımı, eğitim alması ve çalışması günümüzde dahi büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Banka hesabına sahip olan, kredi kullanan ve girişimci kadınların oranı erkeklerin oranından çok daha azdır (Klapper & Demirguc-Kunt, 2012). Güney Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu lkelerinde kadınların dolaylı olarak bir banka hesabına sahip olmaları yaygındır (Klapper & Demirguc-Kunt, 2012). Bu durum kendine ait banka hesabı olmayan kadınların iş kurma olasılıklarını sınırlandırmaktadır.

İngiltere'de finansal dışlanma ve sosyal dışlanma kompleks bir ilişki içerisindedir. Finansal dışlanma genelde sosyal dışlanmaya katkıda bulunur. Ücretin denmesi için gereken bir banka hesabına sahip olmamak iş bulmaya engel olurken kredi kullanamamak yaygın tüketim toplumunun bir parçası olmaya engeldir (European Commission , 2008). Diğer yandan finansal dışlanma sosyal dışlanmanın bir sonucu olabilir. Banka hesabı bulunmayan veya yaygın finansal hizmetleri çok az kullanan kişilerin sosyal dışlanmış toplumlara ait olması gibi (European Commission , 2008).

1.3.2.3. Dini Sebepler

Faiz Kuran-ı Kerimde bir çok ayetle yasaklanmıştır. Bu sebeple müslüman toplumlar faizli işlem yapmaktan uzak dururlar. Bir çok ülkede İslamiyete uygun finansal ürün ve hizmetlerin yeterli sunulmaması Müslüman topluluklar arasında var

olan finansal dışlanmanın temel sebeplerinden biri olarak ileri sürülmüştür. Avustralya’da müslümanlara uygun finansal sistem eksikliğinin finansal dışlanmaya neden olan en önemli faktör olabileceği belirtilmiştir (Burkett & Sheehan, 2009).

İngiltere’de yaşayan müslüman topluluklar diğerlerine oranla daha yoksuldurlar.İngiltere’de bir banka hesabına sahip olma durumu diğer beyazlarla kıyaslandığında Pakistanlılarda dört kat, Bangladeşlilerde üç kat, Kızılderililerde iki kat daha azdır. (Warsame, Mohamed, & Hersi, 2009). Bu durum diğer finansal hizmetler için de geçerlidir (Sinclair, 2001). Bu toplulukların iş kurmalarının ve işlerini geliştirmelerinin önünde sermaye eksikliği engel oluşturmaktadır. İslami finansın daha çok yatırım ve mortgage üzerine yoğunlaştığı ve proje finansmanında eksiklikler olduğu görülmüştür. Müslümanlar tarafından işletilen işyerleri İslamiyete uygun finansman kaynaklarına erişemediklerinde güçlü rekabet karşısında başarılı olamamaktadır (Warsame, Mohamed, & Hersi, 2009).

(Knight, 2006)’a göre İslamiyete uygun finansal ürünlerin varlığı daha az dışlanma anlamına gelmektedir. Herkesin finansal hizmetlere ihtiyacı vardır ve bu hizmetlerin yaygınlaşması İngiltere’de yaşayan 1.6 milyon müslümanın sosyal ve finansal hayata dahil olmasına yardımcı olacaktır. Avustralya’da da sınırlı sayıda finansal kurum müslümanlara uygun finansal ürünler sunmaktadır (Sain, Rahman, & Khanam, 2016).

Sadece İngiltere ve Avustralya gibi müslüman azınlıkların olduğu ülkeler değil ülkemizde de islami finansal ürünlerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Türkiye’de islami finansal araçlar sunan kurumlar olmasına rağmen bu kurumların sundukları finansal ürün ve hizmetlerin gerçekten İslamiyete uygun olup olmadığına dair güven eksikliği vardır. Ticari bankaların işleyişi ile katılım bankalarının işleyişinin aynı olduğu sadece ürün ve hizmetlerin isim değişikliğine uğradığı algısı oldukça yaygındır. Faiz geliri kazanmak istemeyenler ve kredi faizi ödemek istemeyenler bankacılıktan uzak durmaktadırlar. İslami finansın yaygın olmaması bireysel açıdan finansal dışlanma seviyesini artırırken, bu kişilerin tasarrufları finansal sistemin dışında kaldığından ekonominin zayıflamasına neden olur.

Dinin tüketicilerin kararları üzerindeki etkisi dinin nasıl yorumlandığı ve ne ölçüde takip edildiğine göre değişir (Sain M. R., 2013). Ülkemizde dini sebepler finansal

dışlanmaya neden olan en önemli faktörler arasında gösterilemeyebilir. Türkiye’de geleneksel bankacılık yapısına benzerlik; meşruiyet tartışmaları; sermaye kısıtı/şube ve personel sayılarının yetersizliği; enstrüman/ürün yetersizliği; insan kaynakları sorunları; tanıtım, pazarlama ve halkla ilişkiler alanında sorunlar (Çürük, 2013) islami finansın gelişimini ve islami finansa olan bakış açısını etkilemektedir. Bu sorunlar bireylerin dini inançları ne olursa olsun ticari bankacılığı tercih etmesine neden olmaktadır. İslami finansal ürünler hakkında bilgi eksikliği giderildiğinde, tanıtıcı reklamlar artırıldığında ve bu ürünlerin imajı düzeltildiğinde islami bankacılık daha çok tercih edilecektir.

İslami finans denildiğinde sadece bankalar düşünülse de düşük gelirli bireylere uygun hizmetler sunan İslami mikro finans kuruluşları, İslami kooperatifler, rehin (pawnbroking) kuruluşları, para vakıfları, zekât fonları, hibrit kuruluş modelleri (vakıf-zekat birleşimi gibi), karz-ı hasen bankaları, İslami yatırım fonları, kırsal ve köy bankaları, mikrotekafül şirketleri bulunmaktadır (Özdemir & Aslan, 2017). Endonezya, Malezya ve Pakistan gibi ülkelerde bu tarz kuruluşlar daha yaygındır (Özdemir & Aslan, 2017). Müslüman toplumların bulunduğu diğer ülkelerde bu gibi kurumların yaygınlaşması dini faktörlere dayalı finansal dışlanmayı azaltacaktır.

1.4. Finansal Dışlanmanın Sonuçları

Finansal dışlanma, bireylerin parasal kaynaklarını artırma, tahsis etme ve kullanma biçimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyerek maddi sonuçlar doğurabilir. Veya finansal dışlanma sosyal sonuçlar oluşturabilir (European Commission , 2008). Bu sonuçlar, bireylerin tüketim kalıplarını, ekonomik faaliyetlere katılım biçimini veya sosyal refaha erişme biçimini, gelir ve refah dağılımını etkileyebilir. İnsanların genel yaşam kalitelerinin etkilendiği kadar hem satın alma kararları hem de zamanlarını nasıl geçirdikleri bu sonuçlardan etkilenir (European Commission , 2008). Aşağıda finansal dışlanmanın finansal ve sosyal sonuçları banka, kredi, sigorta ve tasarruflar açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

1.4.1. Banka

Bir banka hesabına sahip olmamanın birçok olumsuz sonucu vardır. İstihdam edilmek, maaş ve sosyal yardımların alınması çok zor veya imkânsız hale gelebilir. Çünkü çoğu işveren bir banka hesabına sahip olunmasını ister. Ödemelerin hesap aracılığıyla yapılması hem daha güvenli hem de daha kolay ve az maliyetli bir

yöntemdir. Banka hesabı olmayan kişilere çekle ödeme yapılabilir fakat çek bozdurmak da ekstra bir maliyettir.

Cari bir hesabın yanında modern ödeme araçlarına erişim de önemlidir (Gloukoviezoff, 2011). Faturaların otomatik olarak ödenebilmesi, internetten alışveriş yapılabilmesi gibi işlemlere imkân veren bir banka kartının bulunması bu işlemlerin daha az maliyetle yapılmasına imkân tanır. Ayrıca banka kartına sahip olmayanlar bazı özel indirimlerden -internete özel fırsatlar gibi- yararlanamazlar. Birçok kamu hizmeti veren şirket, faturalarını her ay elektronik olarak ödeyen insanlar için indirimli fiyat teklif eder (Corr, 2006) (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Bir ödeme kartına (banka veya kredi kartı) sahip olmayan kişiler, bu şekilde satın alınan malların ve hizmetlerin daha düşük fiyatlarından da yararlanamazlar. Hatta banka hesabı olmadan ev kiralamak bile zordur (Bayot, 2008). Çünkü kira ödemeleri günümüzde yaygın olarak banka hesabına havale şeklinde yapılmaktadır.

Bir banka hesabının olmaması kişilerin finansal kuruluşlardan kredi almasına engeldir. Çünkü banka hesabının olmaması kredi puanını düşüren bir etkidir (Kempson & Whyley, 1999) ve kredi puanı düşük olan kişilere bankalar kredi vermek istemezler.

Bankacılık işlemlerinin maliyeti bankada hesabı bulunmayan kişilere bankanın müşterisi olanlara göre daha yüksek maliyetle sunulur. Ara sıra yapılan fatura ödemeleri, vergi ödemeleri, havale işlemleri, çek ve ödeme emirlerinin nakde çevrilmesi bu kişiler için daha pahalıdır (European Commission , 2008).

Bankalara ve diğer finansal sağlayıcılara erişimi olmayanlar paralarını planlı bir şekilde yönetemezler. Buna ek olarak bir banka hesabı olmadan güvenli ve kolay para taşımak ve taksit ödemek için esneklik bulmak zordur (Atkinson, 2004).

Banka hizmetlerine erişmemek veya nasıl kullanılacağını bilmemek statüsüne ve yaşam tecrübesine bağlı olarak kendine güvenen insanların benlik saygısını etkileyebilir, aile ve arkadaş çevresiyle olan ilişkilerini tahrip edebilir (European Commission , 2008). Çünkü finansallaşma her alanda artmakta ve bankacılık işlemleri günden güne yaygınlaşmaktadır. Finansal sistemden uzak kalmak ve zamana ayak uyduramamak bu kişileri sosyal açıdan da negatif etkileyecektir. Özellikle finansallaşmanın yüksek olduğu, finansal ürün ve hizmetlerin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde nakde dayalı işlem yapmak bireyleri dışlanmış hissettirecektir. Örneğin, Avusturya, Belçika, Fransa,

Almanya, İngiltere gibi ülkelerde bu durum daha belirginken, nakit işlem yapmanın hala yaygın olduğu Polonya, İspanya, Slovakya, İtalya gibi ülkelerde aynı sosyoekonomik sonuçlarla karşılaşılabilir (Bayot, 2008). Fakat zamanla finansallaşma düzeyi bu ülkelerde de arttıkça insanlar finansal ve sosyal sorunlarla yüzleşecektir.

Temel finansal hizmetlerden dışlanmak toplumun aktif ve üretken kesiminden biri olmaya ve böylece yaşanan toplumun refahına katkıda bulunmaya engeldir (Sain M. R., 2013). Bu durum sosyal uyum ve entegrasyon eksikliğine yol açacak ve etkilenen gruplar daha çok yoksulluğa itilecektir (Sain M. R., 2013).

1.4.2. Kredi

Bankalardan veya diğer finansal kurumlardan kredi alamayan insanlar, sıklıkla ücretlerin daha yüksek olduğu, şartların ve koşulların daha düşük seviyede olabileceği kredi sağlayıcıları kullanmak zorunda kalırlar (Corr, 2006). Krediye erişemeyenlerin finansman sağlamak için illegal yollara mecbur kalması bu kişileri daha kötü bir borç batağına sürüklemektedir. Arkadaşlardan veya aileden borçlanmak daha kolay ve zararsız görünür fakat bu kişilerle de çatışmalara ve ilişkilerin bozulmasına neden olabilir.

Tüketici kredisine erişim imkânı bulunmaması, bireylerin durumunun kötüleşmesine neden olabilir (örneğin; tüketici kredisinin sağlık giderleri için ödeme yapmada kullanılacağı zamanlar) veya insanların fakirlikten kaçınmasına (tüketici kredisi ile bir iş kurmak gibi) engel olabilir. Bununla birlikte erişim kalitesini hesaba katmak gerekir. Bu potansiyel borçlular, kredi aldıkları zaman daha iyi durumda olmayabilirler, çünkü kredi verenler, işlemi kendileri için daha karlı hale getirecek koşullar uygulayabilirler (Gloukoviezoff, 2004).

Banka kredisi alamayanlar için bir diğer alternatif ise subprime kredilerdir. Bu kredi türü düşük gelirlilere diğer bir ifade ile kredi riski yüksek kişilere verilen yüksek faizli kredilerdir. Subprime kredilere uygulanan koşullar bu kişileri daha büyük maddi zorluklara ve aşırı borçluluğa düşürebilir. Kredi derecelendirmenin nadiren yapıldığı bu yöntemde finansal sağlayıcıların müşterilerin krediyi geri ödeme kapasitelerinin farkında olmaması nedeniyle müşterilerin temerrüde düşme riski daha yüksek olabilir (European Commission , 2008). Subprime kredi verenler gibi alternatif finansörler bir krediyi uzatmak veya temerrüde düşme cezası vermek için ekstra ücretler de uygulayabilirler.

(European Commission , 2008). Bu alternatifler bir yandan bankalardan kredi alma imkânı bulamayan dezavantajlı kesimlere kredi sağlarken diğer yandan aşırı faiz yükü ile karşı karşıya bırakarak yine dezavantajlı duruma düşürür.

İngiltere ve İrlanda’da ise kredilerin kolay erişilebilir olmasının kısa vadede finansman sorununu çözdüğü fakat uzun vadede daha büyük sorunlara yol açtığı belirtilmiştir. Kredilerin yüksek maliyeti ve bu kredileri kapatmak için yeniden kredi alınması gibi durumlar bireyleri yoksullaştırmaktadır (Gloukoviezoff, 2004).

Sosyal açıdan baktığımızda en olumsuz sonucu yaşayanlar yasadışı yollardan borçlananlardır. Bazı ülkelerde tefeciler gibi yasadışı borç verenler, finansal zorluklar yaşayan ve borcunu ödeyemeyecek duruma gelen kişilerden borçlarını şiddet kullanarak tahsil etmeye çalışmaktadır. 1994 yılında İngiltere’de yaklaşık üç milyon hane bu tür kredi kaynaklarına bağlıydı ve %500 oranda faiz uygulanan bu kredileri alanlara şiddet tehdidi uygulanıyordu (Warsame, Mohamed, & Hersi, 2009). Bu durum borçlu kişiler üzerinde negatif psikolojik ve sosyal etkileri vardır ve zaman zaman stres ve kronik depresyon gibi daha ciddi, uzun vadeli sağlık sorunlarına neden olur (Balmer, 2006). Bu kötü deneyim aynı zamanda kişinin refahı üzerinde uzun vadeli bir etkiye sahip olabilir, çünkü bu kişiler için yeniden işgücü piyasasına girip toplumsal statüsüne kavuşmak zor olabilir (Warsame, Mohamed, & Hersi, 2009). Bunun etkileri sadece bireyi etkilememekte, ciddi ve uzun süreli sosyal parçalanma ve sosyal uyum eksikliği ile sonuçlanmakta ve tüm toplumu etkilemektedir.

1.4.3. Tasarruf

Tasarruflar olmadan bireyler beklenmedik harcamalardan ve küçük finansal şoklardan bile korunamazlar (European Commission , 2008) Ya da borçlanmak dışında bir çözüm yolu bulamazlar (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000) (Kempson & Whyley, 1999). Dahası tasarruflarını evde nakit olarak bulunduranlar hırsızlığa karşı savunmasızdır (Kempson & Whyley, 1998) ve birikimlerinden faiz geliri elde edemezler (Kempson, McKay, & Collard, 2005).

Bir başka dezavantaj ise gayri resmi olarak tasarruf edenlerin (banka hesabı olmaksızın) tasarruf hesaplarına sahip kişilerin kullandıkları faiz oranlarından ve vergi avantajlarından faydalanamamasıdır (Kempson, McKay, & Collard, 2005).

1.4.4. Sigorta

Sigortanın olmaması, özellikle ev-eşya sigortasına sahip olmamak, toplumun bazı kesimlerinin yangın veya hırsızlık gibi öngörülemeyen olaylara karşı kendilerini güvence altına alamayacağı anlamına gelir (Corr, 2006). Yüksek riskli bölgelerde yaşayan düşük gelirli kişiler için bu konu ayrıca önem taşır. Ekonomik sebeplerden dolayı sigorta yaptıramayan bu kişiler daha çok maddi kayıp tehlikesi ile karşı karşıya kalır.

Ülkemizde sigortasız çalışmak yasak olmasına rağmen kayıt dışı çalışma oranı oldukça yüksektir. Sigortasız çalışanlar hem sağlık sigortasından hem de emeklilik hakkından mahrum kalmaktadır. Daha düşük ücretle çalışan ve sosyal haklardan yoksun olan bireyler temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve sosyal hayattan dışlanmaktadır. Ülkemizde genel sağlık sigortası eş ve çocukları da kapsadığından dolayı sigortalı olmamak kişilerin ailelerini de negatif etkilemektedir. Sigortalı çalışmayanlar aynı zamanda iş kazalarına karşı korunmasızdır ve böyle bir durumda hak talep edemezler. Düşük gelirli bazen işverenden daha yüksek ücret vermesini talep ederek sigorta haklarından vazgeçmektedir. Geleceklerini tehlikeye atmalarına rağmen daha fazla para kazanabilmek için gönüllü olarak dışlanmaktadır. Mülteciler de kimlik sorunundan dolayı kayıt dışı çalışmaya mecbur olmakta ve genel sağlık sigortasından bile mahrum kalmaktadır.

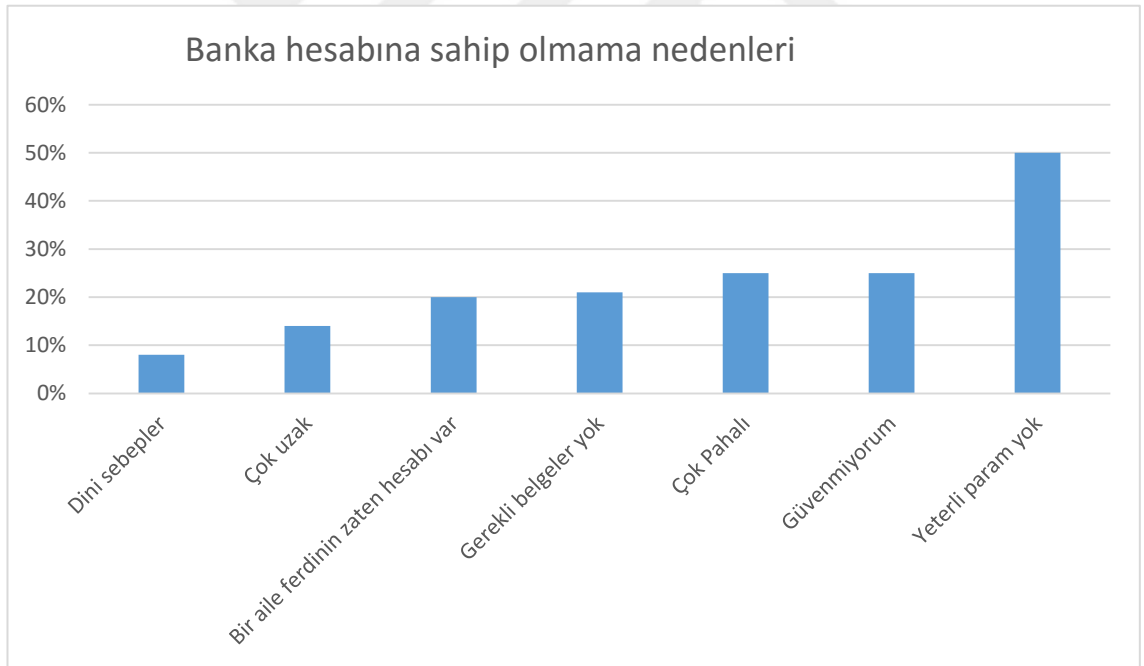
Sigorta sadece bireysel anlamda değil işyerlerini de mali kayıplara karşı korumaktadır. Sigorta olmadığı zaman işletme varlıklarının zarara uğraması durumunda zarar karşılanamaz ve işletme eski ekonomik gücüne kavuşmakta zorluk çeker.

Sigorta hizmetlerinin birçok yerde bankalar aracılığıyla sunulması bankalara erişimi olmayan kişileri sigorta dışlanmasına maruz bırakır (Kempson, Whyley , Caskey, & Collard, 2000). Finansal dışlanma türleri birbiri ile ilişkilidir. Tasarruf yapan kişiler sigorta ödemeleri için kaynak sağlayabilirler fakat tasarrufları yoksa hem tasarruf dışlanmasının hem sigorta dışlanmasının sonuçlarını aynı anda yaşayacaklardır. Dolayısıyla banka hesabı olmayanlar-banka hesabını finansal sisteme girişte ilk adım olarak düşünürsek- genelde her tür finansal ürün ve hizmete erişimde ve kullanımda zorluk yaşarlar.

1.5. Türkiye’de Finansal Dışlanmaya Bakış

Global Findex 2014 yılı verilerine göre Türkiye’de resmi bir finansal kuruluştaki hesabı bulunmayan yetişkinlerin oranı yaklaşık %43,3 tür. Finansal dışlanma literatürde temel olarak hesap penetrasyonu ile ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple öncelikle banka hesabı bazında incelenecektir. Fakat dışlanma diğer finansal hizmetlerde de kendini göstermektedir. Bir banka hesabına sahip olma durumu yani hesap penetrasyonu cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesi kategorilerinde farklılık göstermektedir. Ayrıca yetişkinler arasında bir banka hesabına sahip olmamanın en önemli nedeninin düşük gelir seviyesi olduğu tespit edilmiştir. Yüksek masraflar, bankalara olan güvensizlik, aileden birinin hesabını kullanma, gerekli belgelerin bulunmaması ve dini sebepler hesap kullanımının önündeki diğer engellerdir (Bkz. Şekil 1.1.).

Grafik 1. Türkiye’de banka hesabına sahip olmama nedenleri (Global Findex, 2011)



Türkiye’de hesap kullanımı genel olarak ücret ödemeleri sebebiyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle hesaba para yatırma sıklığı %90 oranla ayda bir-iki keredir (Oğuz, 2014). Yine de diğer ECA ülkeleri ile kıyasladığımız zaman hareketsiz hesap sayısı ülkemizde daha azdır (Oğuz, 2014).

ATM, banka kartı ve kredi kartı kullanımı ülkemizde oldukça yaygın olmasına rağmen kredi kullanımı oldukça azdır. Global Findex 2011 verilerine göre kredi

kullanıcıların oranı %5 (2014’te %20) iken kredi kartı kullanıcıların oranı %45’tir. Aynı şekilde bir finansal kuruluşta tasarruf edenlerin oranı %4 ile çok düşük bir seviyedeysen bu oran 2014’te %9,1 e yükselmiştir. Kredi kartı kullanımında gelişmiş ülkeler düzeyine yakın olan Türkiye tasarruf ürünlerine bakıldığında resmi finansal kurumları yaygın olarak kullanmamaktadır. Tablo 1. de 2014 Global Findex verilerine göre ülkemizde bazı finansal ürün ve hizmetlerin kullanım oranları gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de bazı finansal ürün ve hizmetlerin kullanım oranları (Global Findex, 2014)

Indicator	Turkey, 2014 (Data for 2011 in brackets)	Europe and Central Asia, 2014 (data for 2011 in brackets)	Upper middle income, 2014 (data for 2011 in brackets)
Account (% age 15+)	56.7 (57.6)	51.4 (44.9)	70.5 (57.2)
Account, female (% age 15+)	44.5 (32.7)	47.4 (40.0)	67.3 (53.1)
Account, young adults (% ages 15 – 24)	41.6 (43.8)	35.6 (31.9)	58.1 (51.7)
Saved at a financial institution in the past year (% age 15+)	9.1 (4.2)	8.4 (7.0)	32.2 (24.2)
Loan from a financial institution in the past year (% age 15+)	20.0 (4.6)	12.4 (7.7)	10.4 (7.8)

Finansal ürün ve hizmetlerin kullanımı işletmeler bazında değerlendirildiğinde ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ülkemizdeki işletmelerin sadece %1 ini büyük işletmeler oluştururken geri kalanı KOBİ (Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler)’den oluşmaktadır (Tomilova, 2015). TCMB verilerine göre 2013 yılında bankaların portföyünün %26’sı KOBİ kredilerinden oluşmaktaydı. KOBİ kredilerinin önünde yasal mevzuattan kaynaklanan engellerin olması bu oranın düşük olmasına sebep olmuştur. Bu engeller Kobilerin yarı-resmi ve kayıt dışı olmaları sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Yarı resmi işletmeler finansal faaliyetlerinin %50 sini muhasebe kayıtlarında gösteremezler. Bu durum işletmelerin ihtiyaç duyduğu finansmanın tamamına

ulaşmasına ve yeterli kredi teminatı sağlamasına engel olur. Mevzuatta yapılacak ticari kayıt şartlarının hafifletilmesi veya bankaların yarı resmi veya gayri resmi işyerlerine kurumsal kredi sağlamalarına izin verilmesi gibi değişikliklerle Türkiye’de KOBİ kredilerinde artış sağlanabilir (Tomilova, 2015).

Küçük işyerlerinin finansmana erişiminde mikrofinans programlarının büyük önemi vardır. Türkiye’de Maya ve Türkiye Grameen Mikrofinans Programı bu kapsamda faaliyet göstermektedir. Fakat bu iki program büyük bankalarla rekabet edememektedir. Bu tarz programların geliştirilmesi ve yapılacak düzenlemeler Kobilerin finansmana erişimini kolaylaştıracak bir adım olabilir.

Dünya bankası verilerine göre fiziksel erişim eksikliğine bağlı finansal dışlanma diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla Türkiye’de daha az görülmektedir. 100.000 yetişkin başına 20 şube ile Türkiye diğer üst-orta gelirli ülkelerle kıyaslandığında ortalama düzeydedir. Kırsal alanda postane bankacılığı hizmeti sunan PTT Bank şubeleri finansal dışlanmanın önündeki coğrafi engelleri azaltmaktadır. PTT Bank diğer bankaların acentesi olarak hizmet vermektedir ve ülkemizde aracılık izni sadece PTT Bank’a verilmiştir. Yasal düzenlemelerle bankaların aracı kullanma izinlerinin genişletilmesi maliyetleri azaltarak yoksul kesimin finansal hizmetlere erişimini arttırabilir (Staschen, 2015).

Türkiye 2014 yılında finansal dışlanma sorununu gidermek için Finansal Tabana Yayılma Stratejisini başlatmıştır. 2015 yılında da G-20 Dönem Başkanlığının kapsayıcı ve sağlam büyüme için öngördüğü önceliklerinden biri olarak finansal tabana yayılma açıklanmıştır. Asya ve Avrupa arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri birbirine bağlayan bir köprü olması ülkemizin gelişmiş ülkelere finansal tabana yayılma deneyimlerini öğrenmesi ve gelişmekte olan ülkelere aktarması için bir fırsattır (Tomilova, 2015). G20 öncelikleri gençlerin, dezavantajlı grupların (kadınlar ve göçmenler) ve Kobilerin finansmana erişimini arttırmaktır. 2011 yılında kadınların hesap penetrasyonu erkeklere oranla %50 daha geride kalmıştı (Oğuz, 2014). Kadınların banka hesabına sahip olma oranı 2011 yılında %32,7 iken 2014 yılında bu oran %44,5’e yükselmiştir. Gençlerin oranında ise 2011 yılından sonra düşüş gözlenmiştir. Bu da hala finansal ürün ve hizmetlere erişimi artırmak için çalışmalar yapılması gerekliliğini göstermektedir.

Finansal bilgi eksikliği (veya finansal okuryazarlık) ülkemizde finansal dışlanmaya neden olan önemli sorunlardan biridir. 2012 Finansal Yeterlilik anketine göre yetişkinlerin %84'ü basit bölme işlemlerini yapabilirken, %46'sı enflasyon kavramını doğru cevaplamıştır. Faiz hesabını doğru yapanların oranı ise %18'de kalmıştır. Finansal bilgi eksikliği doğru finansal kararların alınmasını veya bireylerin kendilerine uygun finansal ürünleri doğru bir şekilde seçmelerini engelleyebilmektedir. Ayrıca 60 yaşın altındaki yetişkinlerin %42'sinin emeklilik döneminin finansmanı ile ilgili bir stratejisi bulunmamaktadır.

Ülkemizde finansal piyasaların hâkim oyuncularını bankalardır, finansal kiralama ve faktöring kuruluşları ise yeterince gelişmemiştir. “Finans sektörü Türkiye’de kendi büyüklüğündeki bir ekonomide bulunan derinliğe ve çeşitliliğe sahip değildir (Oğuz, 2014)”. Bu durum bireyleri kendilerine uygun finansal araçları bulmak konusunda kısıtlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ GENÇ KADINLARDA FİNANSAL DİŞLANMANIN TANIMLANMASI

2.1. Kadının Finansal Dışlanması

Hem erkekler hem de kadınlar finansal ürün ve hizmetlere erişimde benzer engellerle karşı karşıya olsalar da birçok araştırmadan elde edilen bulgular, bu engellerin kadınlar için daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların erkeklere oranla düşük gelir seviyeleri, kültür, gerekli belgelerin eksik olması (genelde sahip olunan malların kadınların eş veya babalarının üzerine olması nedeniyle kendi adlarına düzenlenmiş fatura vs. olmaması gibi) ve bankaların kadınlara uygun ürün tasarlama konusunda istek ve sosyal stratejilerinin yetersizliği önemli sebepler arasında gösterilmektedir (Narain, 2009).

Çoğu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, küresel ölçekte kadınların erkeklere oranla resmi finansmana erişimi daha düşüktür. Kenya'da kadınlar resmi kredilerin yalnızca yüzde 7'sine erişmektedir (Freeman, Ellisi , & Allison, 2004). Bangladeş'te kadınlara ait mevduat toplam mevduatın yüzde 26,6'sına karşılık gelmekte ve kadınların banka kredilerine erişim imkânları yüzde 1,79'dur (Rahman & SAPRI, 2000). Afrika'da kadınlar, küçük çiftçilere verilen kredinin yüzde 10'dan azına ve tarıma ayrılan toplam kredinin yüzde 1'inden azına erişmektedir. Pakistan'da erkekler kadınlara kıyasla krediye üç buçuk kat fazla erişim sağlamakta ve yüksek miktartlı kredilerin yüzde 91'i erkeklere verilmektedir (Niethammer, Saeed, Shaheen, & Charafi, 2007). Güney Asya'da kadınlar resmi finansal ürün ve hizmetlerin yüzde 10'undan daha azına erişmektedir (UNESCAP, 2007). Tacikistan'da ise aile reisinin kadın olduğu hanelerin resmi krediye erişimi erkek aile reisine sahip hanelere göre yüzde 25 daha düşüktür (Shahriari, Danzer, Giovar, & Undeland, 2009).

Kadınlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde başlangıç finansmanına (start-up capital) erişimde erkeklere kıyasla daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. 2003 yılında ABD'de 19 milyar dolarlık girişim sermayesinin yalnızca yüzde 4,2'si kadınlara ait işletmelere verilmiştir. İngiltere'de yakın tarihli bir araştırma, kadınların erkekler tarafından kullanılan başlangıç sermayesinin yaklaşık üçte biriyle iş dünyasına girdiğini göstermiştir (Carter & Shaw, 2006). Benzer şekilde Litvanya, Ukrayna, Nijerya ve Pakistan'daki araştırmalar, iş geliştirme finansmanına erişimde

kadınların erkek meslektaşlarından çok daha önemli engellerle karşılaştığını göstermektedir (UNESCAP, 2007).

Kredi piyasalarında da kadınlara yönelik ayrımcılığın yaygın olduğu düşünülmektedir. Dünya Bankası çalışmaları, kadınların resmi ve gayri resmi kredi piyasalarında ayrımcılığa uğradığını savunmaktadır (Morrison, Ellsberg, & Bott, 2007). Kenya ve Uganda'da finansmana erişim üzerine yapılan bir araştırma, resmi finansal kurumlara erişimin hükümet istihdamı, eğitim ve cinsiyet ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu gösteriyor (Johnson & Nino-Zarazua, 2009). BM raporuna göre dünya kadınlarının yaklaşık yüzde 75'i daimî istihdam edilmemeleri, teminat olarak sunabilecekleri araziler veya konutlara sahip olmamaları, ülke yasaları onları reşit olmayan veya yasal işlem yapmaya muvafık olmayan kişiler olarak sınıflandırdığından, resmi banka kredisi alamamaktadır ((UNCHS), 2009).

Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası'nın (IADB) yaptığı bir araştırmaya göre kadın ve erkeklerin mikro girişimleri benzer kurumsal engellerle karşılaşmakta ve buna ek olarak kadınlar sosyal ve kültürel engellerle de karşılaşmaktadırlar (Almeyda, 1996). Örneğin; Güney Afrika'daki kadın girişimciler resmi finansmana erişmede büyük engeller ile karşılaşmaktadırlar. Nitekim, Aynı sorun postane bankacılığı, sigorta, para transferi, kredi ve diğer finansal hizmetler için de geçerlidir. Kadınların karşılaştığı sosyal ve kültürel engellere verilebilecek en önemli örneklerden biri, bir banka hesabını açmak veya kredi almak için bir erkek aile üyesinin imza şartıdır. Örneğin, Güney Afrika'da evli kadınların bankacılık işlemlerinde kocanın imzasını ve onayını almaları gerekir (Naidoo & Hilton, 2006). Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Namibya, Ruanda, Svaziland ve Uganda'da Dünya Bankasının yapmış olduğu bir çalışmada kadınların bir hesap açması için bir erkek aile üyesinin imzasının gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada katılımcı bankalardan üçü (Sudan, Lesotho ve Uganda'da) yerel para transferi için erkek aile üyesinin imza atmalarını istediklerini söylemiştir. Bu uygulamaların kadınları dışlamak için yapılmadığına dair görüşler de mevcuttur. Erkek aile üyesinin imzasının istenmesi riski azaltmak ve kadınların üzerine geri ödeme baskısının yüklenmemesi gibi gerekçelere bağlanmıştır (Narain, 2009).

(Coleman, 2002)' e göre daha az kadın girişimcinin kredi almasının kadın patronlu işletmelerin kredi talebinin daha düşük olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca, birçok kadın borçludan göreceli olarak daha düşük kredi büyüklüğü

nedeniyle nispeten daha yüksek faiz oranları tahsil edilmektedir. Bununla birlikte, diğer çalışmalar, kadınların erkeklerden daha az kredi aldığını, fiziksel teminat veya maaşlı kefil gibi kredi uygunluk kriterlerini karşılamadıklarını ileri sürmektedir.

Kadınlara ait işletmelerde büyümenin düşük olmasının nedenleri incelendiğinde başlangıç sermayesinin eksikliği ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Örneğin (Verheul & Thurik, 2000) kadınlar küçük adımlarla başladığı için kadın girişimciliğinin küçük olduğunu, yani küçük başlangıç sermayesi ile küçük iş kurabildiklerini belirtmişlerdir. IFC'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaptığı araştırmalar, kadınların özellikle başlangıç (start up) ve büyüme (growth) fonlarına girmelerinde erkeklerden daha fazla kısıtlamalara tabi olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmalar aynı zamanda erkeklere kıyasla kadınların kârdan daha küçük bir paya yeniden yatırım yaptıklarını ve bunun işletmelerin büyümesini etkilediğini göstermektedir (Murray & Barkallil, 2006). Fas'taki erkek ve kadın işletmelerine ilişkin bir araştırma, genel olarak, kadınlara projelerinden para çekme ve aile bütçesine dahil etme için uygulanan baskının, erkekler üzerindeki baskılardan daha büyük olduğunu belirtmiştir (Murray & Barkallil, 2006).

Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde yapılan bazı çalışmalar, cinsiyet ayrımcılığı hipotezlerini desteklememektedir (Coleman, 2000; Coleman, 2002; Aguilera-Alfred, Baydas, & Meyer, 1994; Carter & Shaw, 2006). Erişimde yaşanan farklılık daha az kadının borç istemiyle başvurmasından kaynaklı olabilir. Örneğin (Storey, 2002) çalışmasında kadınların kredi talebinde bulunma konusunda isteksiz olduklarını gösteren bazı bulgular elde etmiştir. Papua Yeni Gine'deki kadın ve erkek işletme sahipleri ile ilgili yapılan bir araştırma, kredilere kadınların daha az başvurduğunu (%28'e kıyasla yüzde 23) ve erkeklerle karşılaştırıldığında daha fazla kadının (yüzde 17'ye kıyasla yüzde 25) kredi alamayacağını düşündüğü için krediye başvurmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, bu, başvuru sahipleri arasında kadın başvuru sahiplerinin (yüzde 52) kredi alma oranının erkeklerden (yüzde 46) daha fazla olduğu görülmüştür (Foreign Investment Analysis Service (FIAS), 2008). Bu sonuçlar kadınların kredi almak konusunda apaçık bir engelle karşılaşmamalarına rağmen kendi kendilerini dışlıyor olabileceklerini göstermektedir.

Literatür gözden geçirildiğinde özet olarak finansal okuryazarlık eksikliği, fiziksel erişim, bankanın erişim koşullarının açık olmaması, finansal kurumlar ile tutarlı ilişkilerin olmaması veya olumlu sicile rağmen finansal kurumların yeterince tanınmaması gibi kadınların finansmana daha düşük erişiminin çeşitli nedenleri tartışılmıştır. Diğer yandan bazı araştırmalarda kadınların finansmana erişiminin, düşük eğitim düzeyi, iş tecrübesi, teminat eksikliği ve firma büyüklüğünün yetersiz olması nedeniyle sınırlı olduğunu ve borç verenin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapmasından kaynaklanmadığı belirtilmiştir.

2.2. Kadınların Finansmana Erişimi Neden Önemlidir?

Finansal hizmetlere erişim ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Bireyler ve küçük işletmeler için girişimcilik yapmak veya büyüme fırsatlarından yararlanmak finansmana erişimle mümkündür. Finansal dışlanma ekonomik büyümeyi geciktiren, yoksulluk ve eşitsizliği arttıran bir fren olarak görülmektedir (Narain, 2009).

Kadınlar için finansal ürün ve hizmetlere erişim öncelikle toplumdaki konumları açısından önemlidir. Diğer sebeplerden bağımsız olarak kadınların cinsiyetlerinden dolayı kısıtlanması insan haklarına aykırı bir durumdur. Kadınların finansmana erişimi, birçok ülkede erkeklerden daha düşüktür. Bazı araştırmalar bu farklılığın yoksulluğu sürdürmekle kalmayıp aynı zamanda erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizliği de sürdüreceğini söylemektedir (Staveren, 2001).

Finansmana erişimi artırmak kadınların ekonomik refahına ve güçlenmelerine katkıda bulunurken makroekonomiyi de önemli ölçüde etkilemektedir. Kadınların finansal sisteme dahil olamaması küresel ekonomiye milyarlarca maliyeti beraberinde getirmektedir (Narain, 2009). Örneğin, kadınların ekonomiye tam katılımını kısıtlayan politikalar nedeniyle Uganda yılda GSYİH büyümesinin yüzde 2'sini kaybetmektedir.

2.3. Araştırmanın Amacı

Bu projede finansal dışlanmanın yapısının, kapsamının ve boyutlarının detaylı bir şekilde araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışmada finansal dışlanma kadınlar özelinde ele alınmıştır. Kadınların finansal anlamda dışlanmaya maruz kalıp kalmadığının araştırılması, boyutlarının belirlenmesi, nedenlerinin analiz edilmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Türkiye’de üniversite öğrencisi genç kadınlar arasında

finansal hizmetlerden dışlanmanın incelenmesi sonucunda uygun politika tepkilerinin tanımlanması beklenmektedir.

2.4. Araştırma Soruları

- Kadınların finansal dışlanma düzeyi nedir?
- Kadınlar ve erkekler arasında finansal dışlanma düzeyi bakımından fark var mıdır?
- Kadınların finansal ürün ve hizmetlere erişimi önündeki engeller veya zorluklar nelerdir?

2.5. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Günlük hayatta bireylerin bankacılık hizmetlerine olan ihtiyacı gelişen teknoloji ile daha da önem kazanmıştır. Çalışan bir birey için maaşının ödenmesi gibi temel bir işlem bile banka aracılığıyla yapılmaktadır. Bu sebeple, en azından bir banka hesabına sahip olunması gerekmektedir. Buna rağmen nüfusun büyük bir bölümü temel bankacılık hizmetlerinden yoksundur.

Finansal dışlanma türleri genel hatlarıyla; banka dışlanması, tasarruf dışlanması, kredi dışlanması ve sigorta dışlanması olmak üzere dört başlık altında incelenebilir. Banka hesabına sahip olmamak finansal dışlanmanın ilk adımı olarak görülebilir. Bireylerin, işletmelerin, devletlerin finansal işlemlerini elektronik ortamda yapılan transferler ile gerçekleştirdiği bir dönemde banka hesabına sahip olmamak sosyal dışlanmayı da beraberinde getirebilir. Uygun koşullarda kredi bulmakta zorlanmak veya aşırı borçlanma korkusu ile kredi almaktan kaçınmak kredi dışlanmasının, düşük gelir seviyesi tasarruf dışlanmasının önünü açabilir. Tasarruf, sigorta ve kredi gibi bütün bankacılık işlemlerinde banka hesabı zorunlu olduğundan dışlanmayı ölçmek için kullanılacak en önemli gösterge bireylerin banka hesabına sahip olup olmamasıdır.

Ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı gruplar daha çok dışlanma riski altındadır. Bu gruplar kadınlar, düşük gelir seviyesindekiler, genç bireyler, yaşlı bireyler, düşük eğitim seviyesine sahip olanlar, yalnız yaşayanlar, bir azınlık grubuna mensup olanlar ve refahı başkalarına bağımlı olanlar şeklinde sıralanmaktadır.

Bu projenin konusu ve kapsamı genç kadınların maruz kaldığı finansal dışlanmanın tanımlanması nedenlerinin belirlenmesi ve boyutlarının ölçülmesidir. Bu bağlamda, Anadolu Üniversitesi örnekleminde genç kadınların finansal ürün ve

hizmetlere erişimi ve kullanımı ile ilgili veri toplanmıştır. Genç kadınların hangi finansal ürünlere ihtiyaç duyduğu, bu ürünlere erişim sağlama durumu ve erkeklerin erişim ve kullanım düzeyi ile karşılaştırılması, erişimin ve kullanımın önündeki engellerin belirlenmesi araştırma kapsamındadır.

2.6. Araştırmanın Önemi

Finansal dışlanma ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğunda dışlanma.; yaş, kırsal kesimde yaşama ve yoksulluk ile ilişkilendirilmiştir. Ülkemizde ise dışlanmaya maruz kalan gurupların belirlenmesi adına yapılmış ampirik bir çalışma bulunmamaktadır. Genç kadınların yaşadığı finansal dışlanmanın Anadolu Üniversitesi öğrencileri örnekleminde ölçüleceği bu çalışmanın, Türkiye genelinde genç kadınların finansal dışlanma düzeyi ve cinsiyetin dışlanmaya etkisi hakkında bir fikir oluşturması beklenmektedir. Bu projenin finansal dışlanma konusunda daha sonra yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturacağı, genç kadınların finansal sisteme dahil olmasının önündeki engellerin belirlenmesinin ardından bu soruna karşı çözümler önererek ülkemiz akademik dünyasına önemli bir değer sunması öngörülmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de finansal dışlanmışlığın ilk kez üniversite öğrencisi genç kadınlar örneğinde ve sahada toplanacak veriler kullanılarak ortaya konacak olması, üniversite öğrencisi genç kadınlar açısından Türkiye’de finansal hizmetlerin kullanımının önündeki engellerin ilk kez ortaya konacak olması, konu ile ilgili paydaşların, finansal piyasaları düzenleyici otoritelerin, akademisyenlerin, finansal hizmet sunan kurumların, Türkiye’deki finansal dışlanmışlık ile ilgili bilinç düzeyinin arttırılacak olması bakımından oldukça önem taşımaktadır.

2.7. Metodoloji

Akademik araştırmaların amacına ulaşması için her aşamada doğru yöntemler seçilmesi önemlidir. Araştırma probleminin tanımı, araştırmanın modeli, bilgi toplama yönteminin seçimi, ölçekleme gibi adımların her biri ayrı ayrı önem taşır. Çalışmanın bu bölümünde, verilerin toplanmasında kullanılan yöntemler, verilerin ayrıntılı analizinde faydalanılan istatistikler gerekçeleri ile birlikte ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.7.1. Araştırmanın örneklemi

Bu çalışmada Anadolu Üniversitesi öğrencileri örneklem olarak seçilerek kadınların maruz kaldığı finansal dışlanmanın varlığı ve boyutları tespit edilmiştir.

Finansal ürün ve hizmetlerin kullanım düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için araştırma anketi kadın ve erkek öğrencilere birlikte uygulanmıştır. Örneklem seçimi olasılıklı örnekleme türlerinden rastgele örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin amacı örneklem sayısının fazla olmaması ve araştırmaya katılan bireylerin özelliklerinin araştırma evreni içerisinde önemli bir farklılık göstermemesidir. Basit rastgele örnekleme yöntemi örneklemin popülasyona uygunluğu bakımından bu araştırma için uygun bulunmuştur.

2.7.2. Örneklem Büyüklüğü

Anadolu Üniversitesine kayıtlı beş yüz öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmaya katılan kadın öğrenci sayısı 244 (%48,8), erkek öğrenci sayısı 256 (%51,2)'dır. Kadın ve erkek öğrencilerin sayıları gözleme dayalı olarak rastgele belirlenmiştir. Bu nedenle öğrenci sayıları araştırmanın doğru sonuç vermesini engellemeyecek ölçüde bir farklılık göstermektedir.

2.7.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada birincil veri kullanılmıştır. Veri toplama işlemi için anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketlerin uygulaması sırasında ortaya çıkabilecek sorunları daha önceden belirleyebilmek amacıyla anket formunun ön testi 50 adet rassal olarak seçilmiş öğrenci üzerinde denenmiştir. Ankete katılım gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Anket yöntemi örnekleme oluşturan bireylerden sistematik biçimde bilgi elde edebilmeyi sağlar. Araştırma için gereken önemli verilerin çok düşük maliyetle elde edilebilmesi, katılımcıların kimliklerinin gizli kalması sebebiyle doğru yanıt alınabilmesi, tarafsız değerlendirme ve soruların kapsayıcılığı bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

Anket soruları finansal ürün ve hizmetlere erişim ve kullanım düzeyini dört ayrı kategoride inceleyecek şekilde düzenlenmiştir. Katılımcılara temel bankacılık işlemleri, kredi, tasarruf ve sigorta konuları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Anket formu çoktan seçmeli ve derecelendirmeli sorulardan oluşmaktadır. Yapılan literatür taraması sonucunda geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilmiş bir anket formu (Rahman & Palmer, 2001) , Türkiye koşullarına uyarlanarak kullanılmıştır.

2.7.4. Veri Analizi Yöntemleri

Verilerin analizinde SPSS 23 istatistik programı kullanılmıştır. Cevaplanan anketlerin SPSS yazılımına uygun şekilde aktarım işlemleri tamamlandıktan sonra,

verinin ön analizi gerçekleştirilerek geçerli anketler belirlenmiştir. Elde edilen veri setleri için öncelikle betimleyici istatistikler yapılmış ve frekans dağılımları ortaya konmuştur. Betimsel istatistikler çok sayıda verinin analizi ve yorumlanmasında kolaylık sağlamaktadır. Bu çalışmada demografik verilerin, finansal ürün ve hizmetlerin kullanımı ile ilişkisi çapraz tablo ve ki-kare analizi kullanılarak tespit edilmiştir. Ki-kare bağımsızlık testi ile iki veya daha fazla değişken gurubu arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın amacı finansal dışlanma düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini açıklamak olduğundan çapraz tablo ve ki-kare testi yapılması tercih edilmiştir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Demografik Özellikler

Anket soruları katılımcıların demografik özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırmanın amacı finansal dışlanma düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterme durumunu tespit etmektir. Buna rağmen demografik sorular cinsiyetin yanı sıra yaş, uyruk, medeni durum, gelir düzeyi, konaklama şekli ve eğitim seviyesini kapsamaktadır. SPSS frekans analizi kullanılarak hazırlanan Tablo 2 de ankete katılan öğrencilerin demografik profilinin özet sonuçları görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların demografik özellikleri

Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	244	48.8
Erkek	256	51.2
Uyruk		
TC	476	95.2
Diğer	24	4.8
Yaş		
18 - 24	420	84
24 - 30	70	14
30 ve üzeri	10	2
Medeni Durum		
Evli	12	2.4
Bekar	488	97.6
Eğitim Seviyesi		
Ön Lisans	46	9.2
Lisans	431	86.2
Yüksek Lisans	21	4.2
Doktora	2	.4
Konaklama Şekli		
Ailenin Yanında	105	21
Devlet Yurdu	63	12.6
Özel Yurt	13	2.6
Apart	96	19.2
Kiralık Ev	217	43.3
Kendine Ait Ev	6	1.2
Çalışma Şekli		
Yarım zamanlı çalışan	49	7.8
Öğrenci	488	77.5
İşsiz ve iş arayan	43	6.8
İşsiz ve iş aramayan	25	4
Gönüllü Çalışan	7	1.1
Tam zamanlı çalışan	18	2.9
Gelir Seviyesi		
200 - 400	68	13.6
400 - 600	115	23
600 - 800	116	23.2
800 - 1000	70	14
1000 - 1200	70	14
1200 ve üzeri	61	12.2

Araştırmaya katılan öğrencilerin 244'ü kadın 256'sı erkektir. Erkek ve kadın öğrencilerin sayısı araştırma sonucunu etkilemeyecek ölçüde bir farklılık göstermektedir. Öğrencilerin %95,2'si T.C. vatandaşı %4,8'i yabancı uyrukludur. Katılımcıların çoğunluğunu bekar öğrenciler oluşturmaktadır. Yalnızca %2,4'ü evlidir. Eğitim düzeyine bakıldığında öğrencilerin yarısından fazlasını lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Lisans öğrencileri bütün öğrencilerin %86,2'si, ön lisans öğrencileri %9,2'si, yüksek lisans öğrencileri %4,2'si ve doktora öğrencileri %0,4'üdür. 18-24 yaş arası öğrenciler %84 gibi büyük bir oranla çoğunluktadır. Gelir düzeyi incelendiğinde aylık geliri 400-600 TL ve 600-800 TL arası olanlar birbirine yakın sayıda ve çoğunluktadır. Aylık geliri 1200 TL ve üzeri olanların sayısı ise en azdır. Ankete katılan öğrencilerin büyük bir kısmı kiralık evde oturmakta ve çalışmamaktadır. Hem okuyup hem çalışan öğrenciler katılımcıların %10'unu oluşturmaktadır.

3.2. Banka

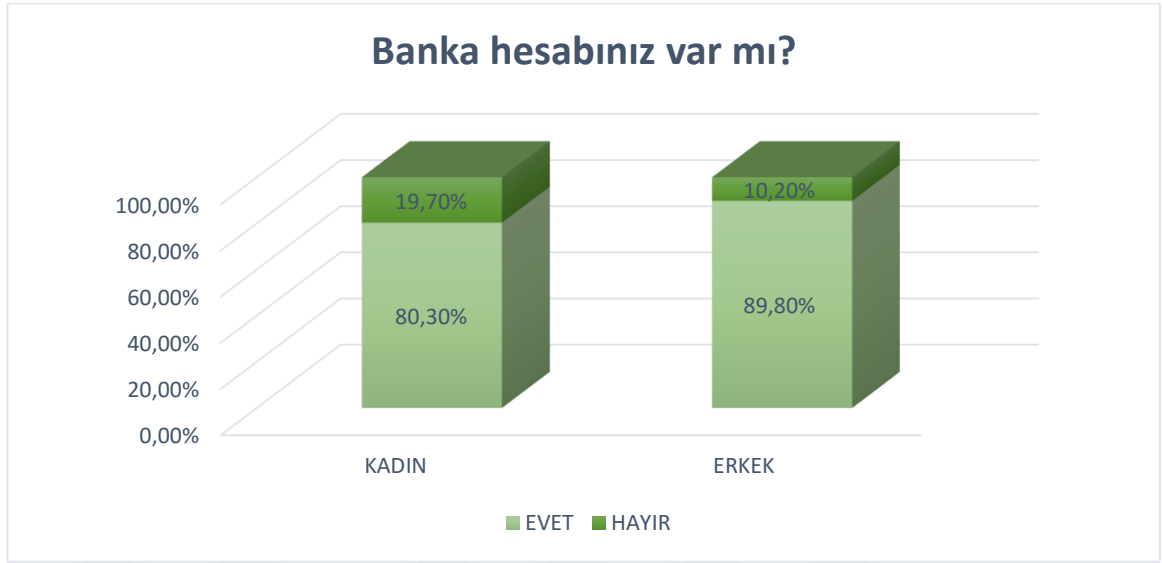
Bu bölümde temel bankacılık işlemleriyle ilgili soruların SPSS frekans, çapraz tablo ve ki-kare analizleri ile elde edilen sonuçları yorumlanmıştır. Anket soruları katılımcıların banka hesabına sahip olma durumlarını ve banka hesabına sahip olmayanların gerekçelerini ortaya koymaktadır. Öncelikle cinsiyetin hesap sahipliğine etkisi olmak üzere bankacılık işlemlerinde karşılaşılan sorunların demografik özelliklerle ilişkisi incelenmiştir. Tablo 2 de banka hesabına (vadesiz mevduat hesabı) sahip olan ve olmayan öğrencilerin oranları verilmiştir.

Tablo 3. Banka hesabı sahipliği ve cinsiyet çapraz tablosu

Hesap sahipliğinin cinsiyete göre dağılımı				
		BANKA HESABI		
		Evet	Hayır	Toplam
CİNSİYET	KADIN	196	48	244
		80,3%	19,7%	100,0%
	ERKEK	230	26	256
		89,8%	10,2%	100,0%
Toplam		426	74	500
		85,2%	14,8%	100,0%

Kaynak: SPSS

Grafik 2. Cari hesap sahipliği



Erkek öğrencilerin %10,2'sinin banka hesabı yokken bu oran kadınlarda %19,7'ye yükselmektedir. Ki-kare analizi sonuçlarına göre cinsiyet ile hesap sahipliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. $\chi^2 (1, N=500) = 8.971, p= 0,003$

Bu farkın sebebini anlamak için diğer demografik özellikler ile cinsiyet ilişkisi çapraz tablolar yardımıyla ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Tablo 3'te cinsiyet ve gelir arasındaki ilişki görülmektedir.

Tablo 4. Gelir düzeyi ve cinsiyet çapraz tablosu

Gelir düzeyinin cinsiyete göre dağılımı			
	CİNSİYET		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
GELİR	200-400	46 18,9%	68 13,6%
	400-600	59 24,2%	115 23,0%
	600-800	63 25,8%	116 23,2%
	800-1000	28 11,5%	70 14,0%
	1000-1200	27 11,1%	70 14,0%
	1200 TL ÜZERİ	21 8,6%	61 12,2%
	TOPLAM	244	500
			100,0%

Kaynak: SPSS

Tablo incelendiğinde düşük gelir grubunda çoğunluğu kadın öğrenciler oluştururken yüksek gelir grubunda çoğunluk erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin aylık geliri çoğunlukla 400-600 TL ve 600-800 TL arasında yoğunlaşmıştır. Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında cinsiyet ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. $X^2 (1, N=500) = 21,510, p= 0,001$. Kadın öğrencilerin gelir düzeylerinden kaynaklı olarak banka hesabına sahip olma oranlarının düşük olduğu söylenebilir.

Banka hesabına sahip olmayan öğrencilerin gerekçeleri frekans ve çapraz tablo analizi ile bulunmuş ve sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet ve banka hesabı olmayanların gerekçeleri çapraz tablosu

Cinsiyete göre banka hesabına sahip olmama nedenleri			
	CİNSİYET		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
Banka Hesabım Vardı Ama Kapattım	4 8,9%	4 21,1%	8
Hesap Açmak İçin Yeterli Param Yok	10 22,2%	0 0,0%	10
Hesap Açmak İçin Yapılması Gerekenleri Tam Olarak Bilmiyorum	2 4,4%	1 5,3%	3
Başkasının Hesabını Kullanıyorum	8 17,8%	4 21,1%	12
Bankalara Güvenmiyorum	7 15,6%	2 10,5%	9
Paramı Nakit Olarak Bulundurmayı Tercih Ediyorum	21 46,7%	6 31,6%	27
Hizmet Bedeli Ödemek İstemiyorum	4 8,9%	3 15,8%	7
Dini Sebepler	1 2,2%	2 10,5%	3
Kültürel Sebepler	1 2,2%	0 0,0%	1
Diğer	4 8,9%	1 5,3%	5
Toplam	45	19	64

Kaynak: SPSS

Tablo 5 incelendiğinde kadın öğrencilerin banka hesabına sahip olmamasının sebepleri arasında ilk sırayı %46,7 ile paralarını nakit olarak bulundurmak istemeleri almaktadır. İkinci en çok tercih edilen seçenek ise %22,2 oranla hesap açmak için yeterli paraya sahip olmamaktır. Erkek öğrencilere bakıldığında kadın öğrenciler gibi ilk sırada %31,6 oranla nakit bulundurmanın tercih edilmesi bulunmaktadır. İkinci olarak %21,1 ile başkasının hesabını kullanmaları banka hesabına sahip olmamalarının nedenleri arasındadır.

Cinsiyet ve gelir değişkenleri ile hesap sahipliği arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu daha önce belirtilmiştir. Tablo 4'e bakıldığında hesap açmak için yeterli

paraya sahip olmadığını belirten hiç erkek öğrenci yokken yeterli param yok diyen kadın öğrencilerin oranı %22,2'dir. Buna göre kadınların daha düşük gelire sahip olduğu ve bu durumun hesap sahipliğini etkilediği tekrar vurgulanabilir.

Banka hesabına sahip olan öğrencilerin hesaplarının hangi finansal kuruluşlarda bulunduğu frekans analizi ile incelenmiştir. Tablo 6 kadın ve erkek öğrencilerin banka hesaplarının bulunduğu kuruluşları göstermektedir.

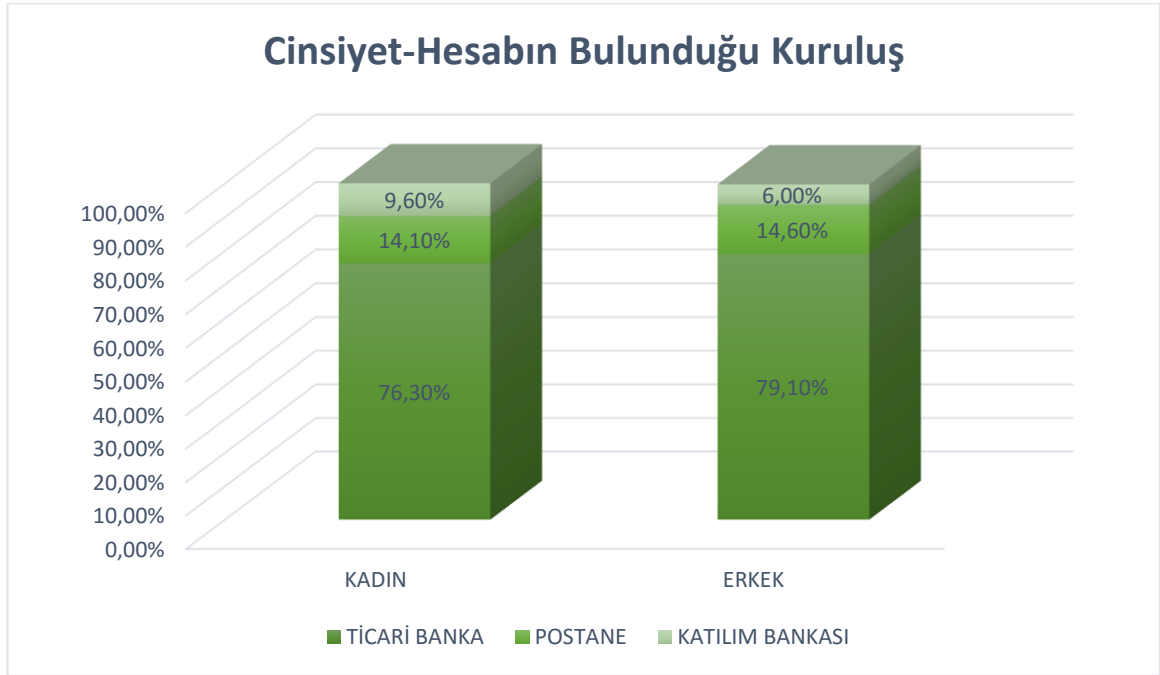
Tablo 6. *Cinsiyet ve cari hesabın bulunduğu kuruluş çapraz tablosu*

<i>Cinsiyete göre cari hesabın bulunduğu kuruluşlar</i>				
	Ticari Banka	Kuruluş Postane	Katılım Bankası	TOPLAM
KADIN	151	28	19	198
CİNSİYET	76,3%	14,1%	9,6%	100,0%
ERKEK	185	35	14	234
	79,1%	15,0%	6,0%	100,0%
	336	63	33	432
TOPLAM	77,8%	14,6%	7,6%	100,0%

Kaynak: SPSS

Tablo incelendiğinde cinsiyete bakılmaksızın hesap açmak için en çok tercih edilen finans kuruluşunun ticari bankalar olduğu görülmektedir. Kadınların %76,3'ü erkeklerin %79,1'i banka hesabını ticari bankalarda açmıştır. Daha sonra postane hesabı ve ardından en az oranla faizsiz finans kuruluşları tercih edilmiştir.

Grafik 3. Cinsiyete göre cari hesabın bulunduğu kuruluşlar



Ankete katılan öğrencilerin hangi kart türlerine sahip olduğu sorulmuştur. Cinsiyete göre kart türlerine sahip olma durumu Tablo 6 da gösterilmiştir. Katılımcılardan 7'si herhangi bir kart türünü kullanmamaktadır. Kadın öğrencilerin %90'ı erkek öğrencilerin %94,1'i banka kartı kullanmaktadır. Kredi kartına sahip olan kadınların sayısının erkeklere oranla yaklaşık %12 daha az olduğu görülmüştür. Buna karşılık mağazalara ait kartlara sahip olan kadınların sayısı erkeklere oranla yaklaşık %7 daha fazladır. Kadınların ailelerine ait kredi kartı ve ek kartları kullanma oranı erkeklere göre daha fazladır. Aileye ait kredi kartı kullanan kadınların oranı %10,5 iken erkeklerin oranı %4,7'dir.

Tablo 7. Cinsiyet ve Kart Türleri Çapraz Tablosu

	Cinsiyet		Toplam	
	Kadın	Erkek		
Kart Türü	Banka Kartı	217	238	455
		90,8%	94,1%	
	Kredi Kartı	118	155	273
		49,4%	61,3%	
	Mağaza Kartı	79	65	144
		33,1%	25,7%	
	Tüketim Kooperatifi Kartı	2	1	3
		0,8%	0,4%	
	Aileme Ait Kredi Kartı	25	12	37
		10,5%	4,7%	
	Aileme Ait Ek Kart	19	15	34
		7,9%	5,9%	
	Ptt Kart	13	11	24
		5,4%	4,3%	
	Garantili Çek Kartı	0	1	1
		0,0%	0,4%	
Toplam	239	253	492	

Kaynak: SPSS

Araştırmada katılımcılara para çekme ve yatırma işlemlerinde hangi yolu tercih ettikleri sorulmuştur. Tablo 8’de para çekme ve yatırma işlemi için tercih edilen yolların cinsiyete göre dağılımı çapraz tablo ile gösterilmiştir. Öğrencilerin hepsi cinsiyete bakılmaksızın para çekme ve yatırma için ilk sırada ATM kullanmaktadır. Daha sonra sırasıyla banka şubesi, postane şubesi ve postane bankamatığı gelmektedir.

Tablo 8. Cinsiyet ve para çekme-yatırma yöntemleri çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Para Çekme ve Yatırma Yöntemleri			
		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Para Çekme ve Yatırma Yöntemi	Atm Kartı İle	191 95,5%	220 94,0%
	Banka Şubesinden	29 14,5%	29 12,4%
	Postane Şubesinden	4 2,0%	2 0,9%
	Posta Çeki Hesabından	3 1,5%	0 0,0%
	Kart İle	2 1,0%	1 0,4%
	Diğer		
Toplam		200	234

Kaynak: SPSS

3.3. Kredi

Bu bölümde katılımcılara borçlanma ve kredilerle ilgili sorular yöneltilmiştir. Kredi kullanımının cinsiyet ile ilişkisi incelenmiştir. Kredi kullanma ve kullanmama nedenleri sorulmuştur. Genç kadınların günümüzde en çok tercih edilen finansman yöntemlerinden biri olan banka kredilerini kullanma durumu araştırılmıştır.

Tablo 8’de cinsiyete göre borçlanma durumu çapraz tablo ile gösterilmiştir. Kadın öğrencilerin %45,9’u erkek öğrencilerin ise %34,4’ü hayatında hiç borç almamıştır. Ki-Kare analizi sonuçlarına bakıldığında ise cinsiyet ile borçlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. $X^2 (1, N=500) = 6,916, p= 0,009$

Tablo 9. *Cinsiyet ve borç çapraz tablosu*

Cinsiyete Göre Borçlanma Durumu				
		Borç		
		Evet	Hayır	Toplam
Cinsiyet	Kadın	132	112	244
		54,1%	45,9%	100,0%
	Erkek	168	88	256
		65,6%	34,4%	100,0%
Toplam		300	200	500
		60,0%	40,0%	100,0%

Tablo 9’da borçlanan kişilerin nereden veya kimden borçlandıkları görülmektedir. Borç alınan yerlerin cinsiyete göre dağılımı çapraz tablo ile gösterilmiştir.

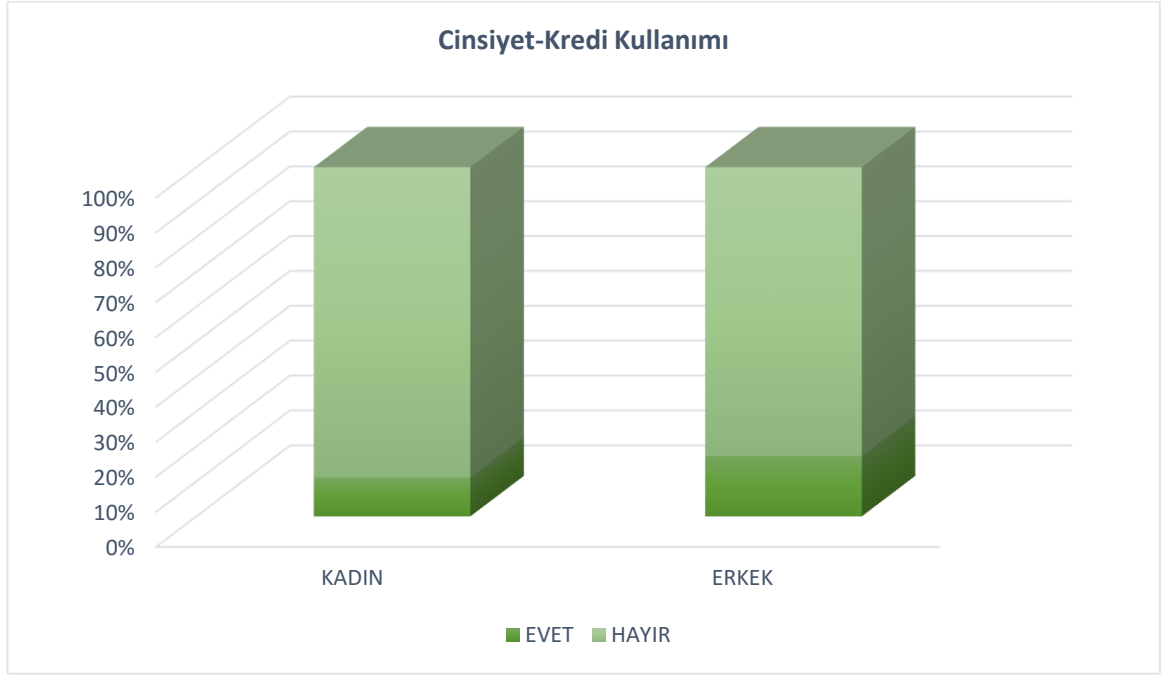
Katılımcılara daha önce banka kredisi alıp almadıkları sorulmuş ve banka kredisi alan kadın ve erkeklerin oranı çapraz tablo ile Tablo 10’da gösterilmiştir. Kadınların %88,9’u erkeklerin %82,8’i banka kredisi kullanmamıştır. Kredi kullanımı hem erkek hem kadın öğrencilerde oldukça düşüktür. Ki-kare analizine göre ise banka kredisi kullanımı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. $X^2 (1, N=500) = 3,843$, $p = 0,050$

Tablo 10. *Cinsiyet ve kredi kullanımı çapraz tablosu*

Cinsiyete Göre Banka Kredisi Kullanımı				
		Kredi		
		Evet	Hayır	Toplam
Cinsiyet	Kadın	27	217	244
		11,1%	88,9%	100,0%
	Erkek	44	212	256
		17,2%	82,8%	100,0%
Toplam		71	429	500
		14,2%	85,8%	100,0%

Kaynak: SPSS

Grafik 4. Cinsiyete göre banka kredisi kullanımı



Banka kredisi kullananların hangi tür kredi aldıkları Tablo 11’de gösterilmiştir. Kullanılan kredi türlerinin cinsiyete göre dağılımı çapraz tablo yardımıyla incelenmiştir. Tablo incelendiğinde kadın ve erkekler arasındaki en büyük fark tüketici kredisi kullanımında görülmektedir. Kredi kullanan erkeklerin %47,7’si kadınların %28,6’sı bankadan tüketici (ihtiyaç) kredisi almıştır. Borçlanma ve kredi kullanımı birlikte incelendiğinde erkeklerin kadınlardan daha çok borçlandığı ve banka kredisi aldığı görülmektedir.

Tablo 11. *Cinsiyet ve kredi türü çapraz tablosu*

Cinsiyete Göre Kullanılan Kredi Türü				
		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Kredi Türü	Ev Kredisi	1	3	4
		3,6%	6,8%	5,6%
	İş Kredisi	1	3	4
		3,6%	6,8%	5,6%
	Öğrenim Kredisi	14	11	25
		50,0%	25,0%	34,7%
	Araç Kredisi	1	3	4
		3,6%	6,8%	5,6%
	Tüketici Kredisi	8	21	29
		28,6%	47,7%	40,3%
	Diğer	3	3	6
		10,7%	6,8%	8,3%
Toplam		28	44	72
		100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Banka kredisi almayanlara nedeni sorulmuş ve sonuçlar çapraz tablo ile Tablo 12’de gösterilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu krediye ihtiyaç duymadıkları için kredi almadıklarını belirtmiştir. Kadınların %82,2’si erkeklerin %69,4’ü krediye ihtiyaç duymadım cevabını vermiştir. Kredi borcunu ödeyecek gelirin olmaması ise ikinci en önemli sebep olarak görülmektedir. Kadınların ve erkeklerin yaklaşık %10’unun kredi borcunu ödeyecek yeterli geliri bulunmamaktadır. Bütün katılımcıların arasında dini sebepler ve kredi talebinin reddedilmesi %2,9 ile kredi almama sebepleri arasında son sırayı almaktadır.

Tablo 12. Cinsiyet ve kredi kullanmama nedenleri çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Kredi Kullanmama Nedenleri			
		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Kredi Kullanmama Nedeni	Kredi Talebim Reddedildi	2	9
		1,1%	4,6%
	Krediye İhtiyaç Duymadım	152	136
		82,2%	69,4%
	İhtiyacıma Uygun Kredi	1	5
	Bulamadım	0,5%	2,6%
	Kredi Borcumu Ödeyecek	18	21
	Gelirim Yok	9,7%	10,7%
	Bankalara Güvenmiyorum	5	7
		2,7%	3,6%
	Kredi Faiz Oranları Çok Yüksek	3	11
		1,6%	5,6%
	Dini İnançlarım Sebebiyle	4	7
	Kredi Almadım	2,2%	3,6%
Toplam		185	196
		100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Çalışmada öğrencilere KYK bursu veya kredisi alıp almadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 13'te gösterilmiştir. Kredi/Burs alanların %49,1'i kadın, %50,9'u erkek öğrencidir. Ayrıca ki-kare testine göre cinsiyet ve KYK kredi/bursu alma durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. $X^2 (1, N=500) = 0,028, p = 0,868$

Tablo 13. Cinsiyet ve KYK Burs/Kredi kullanımı çapraz tablosu

Cinsiyete Göre KYK Burs/Kredi Kullanımı			
		KyK	
		Evet	Hayır
Cinsiyet	Kadın	140	104
		49,1%	48,4%
	Erkek	145	111
		50,9%	51,6%
Toplam		285	215
		100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Tablo 14'te ise KYK kredisi/bursu almayanların gerekçeleri cinsiyete göre çapraz tablo ile gösterilmiştir. Analiz sonucuna göre kadın ve erkek öğrencilerin her ikisi de çoğunlukla borçlanmak istemediklerini veya ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Kadın öğrencilerin %48,9'u erkek öğrencilerin ise %38,5 i borçlanmaktan kaçınmaktadır. İhtiyaç duymadığı için kredi/burs almayan kadın öğrencilerin oranı %41,5 erkek öğrencilerin oranı ise %41,3'tür. Kredi/burs almayan öğrencilerin %6,6'sı ise KYK kredi/bursu hakkında bilgisi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 14. Cinsiyet ve KYK Burs/Kredi kullanmama nedenleri çapraz tablosu

Cinsiyete Göre KYK Kredisi/Bursu Kullanmama Nedenleri				
		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
KYK Kredi/Burs Kullanmama Nedeni	Kredi/Burs Hakkında Bilgim Yok	4 4,3%	9 8,7%	13 6,6%
	Başvuru Hakkım Olduğunu	2	6	8
	Düşünmüyordum	2,1%	5,8%	4,0%
	İhtiyacım Sebebiyle Bana Borç	2	2	4
	Verebileceklerini Düşünmedim	2,1%	1,9%	2,0%
	Bana Yetecek Parayı Verebileceklerini	1	4	5
	Düşünmedim	1,1%	3,8%	2,5%
	Borçlanmak İstemiyorum	46 48,9%	40 38,5%	86 43,4%
	İhtiyaç Duymuyorum	39 41,5%	43 41,3%	82 41,4%
	Toplam	94 100,0%	104 100,0%	198 100,0%

Kaynak: SPSS

Ankette öğrencilere mevcut borç durumları sorulmuştur. Borçlu olup olmadıkları, borcun miktarı ve ne sebeple borçlandıkları araştırılmıştır. Tablo 15'e bakıldığında borçlu erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın öğrencilerin %41,4 ü, erkeklerin ise %58,6'sı mevcut durumda borçlu olduklarını belirtmiştir. Ki-kare analizine göre borçluluk durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. $X^2(1, N=500) = 9,051, p = 0,003$

Tablo 15. *Güncel borç cinsiyet çapraz tablosu*

<i>Mevcut Borç Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı</i>			
		Güncel Borç	
		Evet	Hayır
Cinsiyet	Kadın	96	146
		41,4%	54,9%
	Erkek	136	120
		58,6%	45,1%
Toplam		232	266
		100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Güncel borç tutarına bakıldığında ise kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az miktarda borçlandıkları görülmüştür. Tablo 16’da cinsiyete göre borç miktarları gösterilmiştir. Kadınların %36,5’inin erkeklerin %38,8’inin 1000 TL’nin üzerinde borcu bulunmaktadır. Fakat ki-kare analizine bakıldığında cinsiyet ile borç tutarı arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. $X^2 (1, N=235) = 2,669, p= 0,751$

Tablo 16. *Güncel borç tutarı cinsiyet çapraz tablosu*

Cinsiyete Göre Güncel Borç Tutarı			
		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Borç Tutarı	50 Tlden Az	5	4
		5,2%	2,9%
	50-100	3	6
		3,1%	4,3%
	100-200	10	10
		10,4%	7,2%
	200-500	32	43
		33,3%	30,9%
	500-1000	11	22
		11,5%	15,8%
	1000 Tlden Fazla	35	54
		36,5%	38,8%
Toplam		96	139
		100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Araştırmada öğrencilerin borçlanma sebepleri sorulmuş sonuçlar Tablo 17’de gösterilmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerin her ikisi için de en önemli borçlanma sebebi ihtiyaçları için yeterli paraya sahip olmamaktır. Borçlu erkek öğrencilerin %46,8’i, kadın öğrencilerin %33,7’si yeterli paraya sahip olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar daha sonra paralarını etkili yönetememelerini ve beklenmedik harcamaları en önemli borçlanma sebepleri olarak göstermiştir.

Tablo 17. Cinsiyet borçlanma sebepleri çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Borçlanma Sebepleri			
		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Borçlanma Sebebi	Yeterli Paraya Sahip Olmamak	32	65
		33,7%	46,8%
	Ücreti (Maaş Burs Vs.) Gecikmeli	5	6
	Almak	5,3%	4,3%
	Parayı Etkili Yönetememek	25	22
		26,3%	15,8%
	İşimi Kaybetmek	0	3
		0,0%	2,2%
	Yatırım Amaçlı	3	7
		3,2%	5,0%
	Beklenmeyen Harcamalar	18	28
		18,9%	20,1%
	Diğer	12	8
		12,6%	5,8%
Toplam		95	139
		100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

3.4. Tasarruf

Araştırmanın üçüncü bölümünde katılımcılara tasarrufla ilgili sorular yöneltilmiştir. Gelirin tasarrufla olan ilişkisi ve cinsiyetin tasarrufla ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra katılımcıların tasarruf yapma ve yapmama sebepleri araştırılmıştır.

İlk olarak Tablo 18’de gelirin tasarruf yapma durumu ile ilişkisi gösterilmiştir. En çok tasarruf yapma oranı en yüksek gelir seviyesine sahip öğrencilerde görülmüştür. Ki-kare analizi sonucunda da gelir seviyesi ve tasarruf arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. $X^2 (1, N=500) = 4,979, p= 0,418$

Tablo 18. Gelir düzeyi tasarruf çapraz tablosu

Gelir Düzeyine Göre Tasarruf Yapma Durumu				
		Tasarruf		Toplam
		Evet	Hayır	
Gelir	200-400 Tl	40	28	68
		14,5%	12,4%	13,6%
	400-600 Tl	55	60	115
		20,0%	26,7%	23,0%
	600-800 Tl	68	48	116
		24,7%	21,3%	23,2%
	800-1000 Tl	37	33	70
		13,5%	14,7%	14,0%
	1000-1200 Tl	37	33	70
		13,5%	14,7%	14,0%
	1200 Tl Üzeri	38	23	61
		13,8%	10,2%	12,2%
Toplam	275	225	500	
	100,0%	100,0%	100,0%	

Kaynak: SPSS

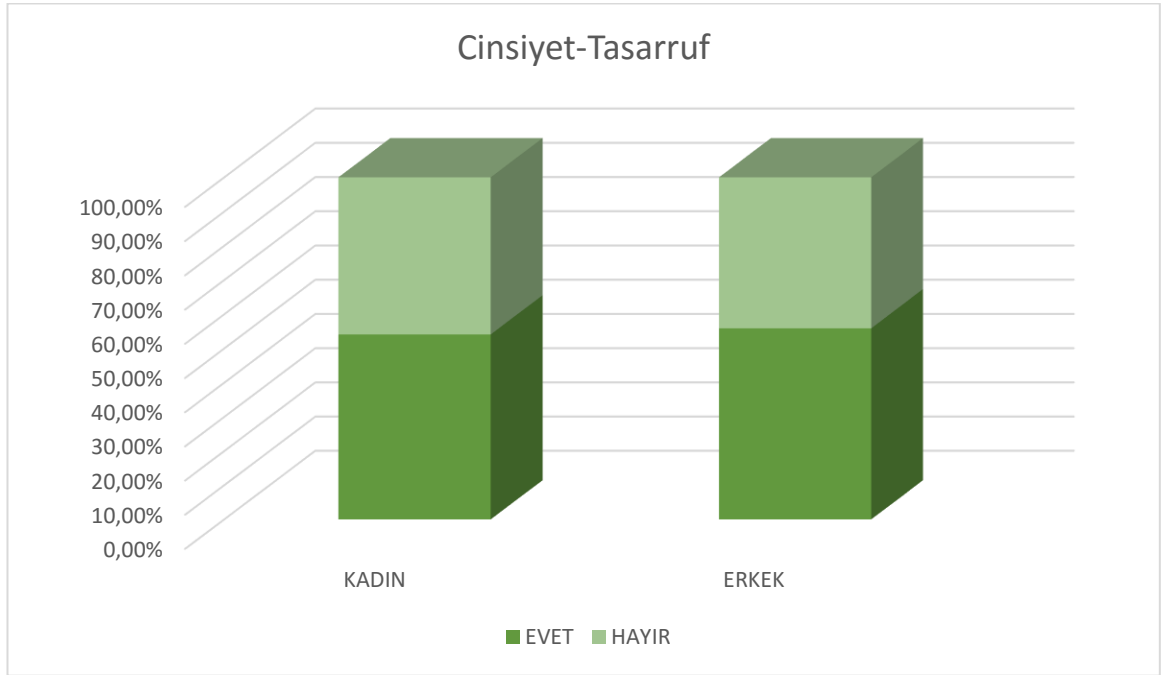
Tablo 19’da cinsiyetin tasarruf ile ilişkisi görülmektedir. Kadın öğrencilerin %54,1’i erkek öğrencilerin %55,9’u tasarruf yapmaktadır. Ki-kare analizi sonucuna göre cinsiyet ve tasarruf arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. $X^2 (1, N=500) = 0,157, p = 0,692$

Tablo 19. Cinsiyet tasarruf durumu çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Tasarruf Yapma Durumu				
		Tasarruf		
		Evet	Hayır	Toplam
Cinsiyet	Kadın	132	112	244
		54,1%	45,9%	100,0%
	Erkek	143	113	256
		55,9%	44,1%	100,0%
Toplam		275	225	500
		55,0%	45,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Grafik 5. Cinsiyete göre tasarruf etme durumu



Tablo 20’de tasarruf yapmayan öğrencilerin tasarruf yapmama nedenleri görülmektedir. Her iki cinsiyet içinde en önemli neden tasarrufa ayıracak yeterli gelirin olmamasıdır. İkinci olarak erkekler %19,8 ile borçlu olmalarını, kadınlar %13,4 ile tasarrufa ihtiyaç duymamalarını gerekçe göstermiştir.

Tablo 20. *Cinsiyet tasarruf yapmama nedenleri çapraz tablosu*

Cinsiyete Göre Tasarruf Yapmama Nedenleri				
		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Tasarruf Yapmama Nedenleri	Tasarruf Edecek Kadar Gelirim	74	68	142
	Yok	66,1%	58,6%	62,3%
	Borcum Var	9	23	32
		8,0%	19,8%	14,0%
	Başka Yatırımlarım Var	0	3	3
		0,0%	2,6%	1,3%
	Tasarrufa İhtiyacım Yok	15	12	27
		13,4%	10,3%	11,8%
	Bankalara Güvenmiyorum	2	1	3
		1,8%	0,9%	1,3%
	Tasarrufa Ayıracağım Parayı Nasıl Değerlendireceğimi Bilmiyorum	8	8	16
		7,1%	6,9%	7,0%
	Diğer	4	1	5
		3,6%	0,9%	2,2%
Toplam		112	116	228
		100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

Tablo 21’de tasarruf yapan öğrencilerin gerekçeleri görülmektedir. Erkek ve kadın öğrencilerin çoğunluğunun tasarruf yaparken belli bir amaç gözetmedikleri görülmektedir. İkinci sırada diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerin çoğu tasarruflarını gelecekte ihtiyaç duyma ihtimalini düşünerek, seyahat amaçlı ve eğitim amaçlı ayırdıkları görülmüştür.

Tablo 22. Cinsiyet-tasarrufların tutulduğu yerler çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Tasarrufların Tutulduğu Yerler			
	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Evde	84 52,2%	59 32,6%	143
Bir Yakınıma Veriyorum	4 2,5%	3 1,7%	7
Cari Hesabımda	37 23,0%	78 43,1%	115
Kredi Birliğinde	1 0,6%	3 1,7%	4
Kendime Ait Tasarruf Hesabımda	38 23,6%	43 23,8%	81
Akraba/Arkadaşa Ait Tasarruf Hesabında	2 1,2%	2 1,1%	4
Diğer	5 3,1%	7 3,9%	12
Toplam	161 %100	181 %100	342 %100

Kaynak: SPSS

Öğrencilere bu zamana kadar emeklilik dönemleri için birikim yapmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve cevaplar Tablo 23'te gösterilmiştir. Kadınların %74,5'i ve erkeklerin %80,1'i birikim yapmayı düşünmediklerini belirtmiştir.

Tablo 23. Cinsiyet-birikim yapma planı çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Birikim Planı			
	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Evet	62	51	113
	25,5%	19,9%	22,6%
Hayır	181	205	386
	74,5%	80,1%	77,4%
Toplam	243	256	499
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

3.5. Sigorta

Bu bölümde sigorta ürünlerine erişim ve bu ürünlerin kullanım durumu araştırılmıştır. Katılımcıların hangi sigorta ürünlerini kullandıkları ve kullanmıyorsa nedenleri analiz edilmiş, sonuçlar ki-kare ve çapraz tablo analizleri ile gösterilmiştir.

Tablo 24'te öğrencilerin hangi sigorta ürünlerine sahip oldukları görülmektedir. Cinsiyet ve sigorta ürünleri çapraz tablosunu incelendiğinde kadın öğrencilerin %77'sinin ve erkek öğrencilerin %71'inin hiçbir sigorta ürününe sahip olmadığı görülmüştür. Kadınların %15,6'sı ve erkeklerin %14,1'inin özel sağlık sigortası vardır. Trafik sigortası ve kaskoya sahip olanların daha çok erkek öğrenciler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 24. Cinsiyet-sigorta ürünleri çapraz tablosu

Cinsiyete Göre Kullanılan Sigorta Ürünleri				
		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Sigorta Ürünleri	Konut Sigortası	7 2,9%	11 4,3%	18
	Kasko Sigortası	5 2,1%	12 4,7%	17
	Trafik Sigortası	5 2,1%	23 9,0%	28
	Özel Sağlık Sigortası	38 15,6%	36 14,1%	74
	Hayat Sigortası	12 4,9%	18 7,0%	30
	Hiçbiri	187 77,0%	183 71,5%	370
	Diğer	3 1,2%	1 0,4%	4
	Toplam	243	256	499

Kaynak: SPSS

Tablo 25’te öğrencilerin herhangi bir sigorta ürününü neden kullanmadıkları gösterilmektedir. Erkek ve kadın öğrencilerin her ikisi de en çok sigorta ürünlerine ihtiyaç duymamalarını neden olarak sunmuştur. İkinci sırada ise sigorta yaptırmamanın pahalı olmasını ve bunu karşılayacak yeterli gelirlerinin olmamasını sebep göstermişlerdir. Daha sonra sırasıyla sigortalar hakkında bilgilerinin olmadığını ve sigortalatacak değerli bir şeye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 25. Cinsiyet-sigorta ürünlerini kullanmama nedenleri çapraz tablosu

<i>Cinsiyete Göre Sigortaya Sahip Olmama Nedenleri</i>				
		Cinsiyet		Total
		Kadın	Erkek	
Nedenler	Çok Pahalı, Karşılayabileceğimi	43	37	80
	Düşünmüyorum	22,4%	19,4%	20,9%
	İhtiyaç Duymuyorum	74	99	173
		38,5%	51,8%	45,2%
	Sigorta Yaptıracak Değerli Bir Şeye Sahip	34	24	58
	Değilim	17,7%	12,6%	15,1%
	Sigorta Başvuru Sürecindeyim	1	0	1
		0,5%	0,0%	0,3%
	Sigortalar Hakkında Bilgim Yok	36	26	62
		18,8%	13,6%	16,2%
	Diğer	4	5	9
		2,1%	2,6%	2,3%
Toplam		192	191	383
		100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: SPSS

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Finansal dışlanma demografik, kültürel, sosyal, dini ve mali birçok nedenden dolayı bireylerin, ailelerin ve toplumların temel finansal hizmetlere erişiminin olmaması veya bu hizmetleri kullanamaması olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma finansal dışlanmanın cinsiyet ile ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Anadolu Üniversitesi öğrencileri örneklem alınarak finansal dışlanma; banka, kredi, sigorta ve tasarruf olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

4.1. Banka Dışlanmasının Sonuçları

Bir cari hesaba sahip olmama durumu finansal dışlanmanın ilk adımı olması açısından oldukça önemlidir. Herhangi bir finansal kuruluştaki cari hesabın bulunmaması durumunda diğer finansal ürün ve hizmetlerden faydalanmak genelde mümkün olmamaktadır. Araştırma sonuçları bu konuda kadın öğrencilerin aleyhine çıkmıştır. Hipotezi doğrulayacak şekilde cari hesabı bulunmayan kadın öğrencilerin sayısı erkeklerden fazla çıkmıştır. Diğer demografik özelliklere bakıldığında, düşük gelir grubunda bulunanların daha çok kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Gelir ile cari hesaba sahip olma durumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edildiğinden, cari hesabı olan kadınların sayısının erkeklere göre daha az olmasını gelir düzeyi ile açıklayabiliriz.

Katılımcılara neden cari hesaplarının olmadığı sorulmuştur. Her iki cinsiyet için de paralarını nakit olarak bulundurmaya tercih etmeleri ilk sebep olmuştur. Fakat nakit kullanmayı tercih eden kadınların oranı daha fazladır. Aynı zamanda gelir düzeyi nedeniyle hesabı olmadığını belirten hiçbir erkek öğrenci olmazken bu oran kadın öğrencilerde oldukça yüksektir.

Cinsiyetten bağımsız olarak kadın ve erkek öğrencilerin cari hesapları daha çok ticari bankalarda bulunmaktadır. Ülkemizde ticari bankaların postane bankacılığı ve İslami bankacılığa göre daha çok tercih edildiği söylenebilir.

Kredi kartı kullanımı sorusuna olumlu cevap verenler de yine erkek öğrenciler olmuştur. Kredi kartı kullanan kadın öğrenciler daha çok ailelerine ait ek kartları kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum kadınların hesap sahipliğinde erkeklerden daha geride kalmalarını destekler niteliktedir. Mağaza kartlarını kullanma konusunda ise kadınların erkeklerden önde olduğu görülmektedir.

Para çekme ve yatırma gibi temel bankacılık işlemlerinde tercih edilen yöntemler cinsiyete göre farklılık göstermemiştir. Her iki grupta ATM kullanımını ilk sırada tercih etmektedir.

4.2. Kredi Dışlanması Sonuçları

Kredi kullanımı ihtiyaç durumunda veya yatırım konularında ilk akla gelen finansman yöntemidir. Araştırmanın bu bölümünde borçluluk durumu, krediye erişim ve kullanım düzeyi incelenmiştir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az borçlandıkları görülmüştür. Öğrenciler geçimlerini sağlayacak yeterli gelire sahip olmadıkları için borçlandıklarını belirtmişlerdir. Yeterli paraya sahip olmadığını belirten erkek öğrenciler kadınlara oranla daha fazladır. Para yönetiminin etkili bir biçimde yapılamaması da borçlanmanın önemli nedenleri arasındadır. Bankalara olan güven eksikliği, kredi faiz oranlarının yüksek olması ve dini inanışlar da çok yüksek oranda olmasa da katılımcıların kredi kullanmama nedenleri arasındadır.

Kredi kullanım düzeyine bakıldığında her iki cinsiyet için de kredi kullanımının az olduğu görülmektedir. Fakat kadın öğrenciler kredi kullanımı konusunda da erkeklerden daha geridedir. Bu sonuç kadınların borçlanma konusunda daha temkinli olduklarını belirten diğer çalışmaları desteklemektedir. Kredi kullananların çoğunluğu ise diğer kredilere oranla daha düşük miktarda olan ihtiyaç kredilerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Örneklemin yaş aralığı ve tasarruf bölümünde çıkan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde bu yaş grubundaki kişilerin geleceğe yönelik planlarının daha az olduğunu ve bu sebeple ev, araba alma veya iş kurma gibi sebeplerle kredi almadıklarını söyleyebiliriz. Kredi kullanmama nedenleri sorulduğunda kadın ve erkek öğrencilerin her ikisi de krediye ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir. Krediye ihtiyaç duymayan kadın öğrencilerin sayısının erkeklere oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. KYK kredisi kullanma oranı ise kadın ve erkek öğrencilerde neredeyse eşit çıkmıştır.

Seçilen örneklemin krediye karşı mesafeli bir tutumu olduğu söylenebilir. Öğrencilerin kendilerini çoğunlukla düşük gelir grubunda görmeleri, krediye ihtiyaçları olsa dahi borçlanmak istememelerine neden olmaktadır. Borç yükü altına girmekten kaçınan bu kişiler daha çok aile ve arkadaş çevresi gibi gayri resmi yollardan borçlanmayı ve daha düşük limitli bir finansman aracı olan kredi kartını kullanmayı tercih etmişlerdir.

4.3. Tasarruf Dışlanmasının Sonuçları

Bu bölümde öğrencilerin cinsiyetlerine ve gelir düzeylerine göre tasarruf yapma düzeyleri incelenmiştir. Tasarrufun gelirle doğru orantılı olması beklenirken, bu araştırma sonucunda gelir ile tasarruf arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Orta gelir grubundaki öğrencilerin daha çok tasarruf ettikleri görülmüştür. Cinsiyet de tasarruf düzeyini etkileyen bir faktör değildir.

Tasarruf yapmayan öğrenciler cinsiyetten bağımsız olarak yeterli gelire sahip olmadıklarını ve bu sebeple tasarruf yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç gelir tasarruf ilişkisi ile birlikte değerlendirildiğinde ‘tasarruf için yeterli gelir’ kavramının göreceli olduğu söylenebilir. Tasarrufa ihtiyaç duymamak ise ikinci önemli neden olmuştur. Üçüncü sıradaki nedene baktığımızda, öğrenciler tasarrufa ayıracak paranın ne için kullanılacağını bilmediklerini söylemişlerdir. Bu durum bu yaş grubundaki kişilerin tasarruf fikrine henüz uzak oldukları anlamına gelebilir. Emeklilik için birikim yapmayı hiç düşünmeyen öğrencilerin sayısı bu görüşü desteklemektedir.

Tasarruf yapan öğrenciler ise çoğunlukla belli bir amaç gözetmeden tasarruf yapmaktadır. Gelecekte alacağı eğitim veya seyahat planları için tasarruf yapan öğrenciler de oldukça fazladır.

Kadın öğrenciler tasarruflarını çoğunlukla finansal sisteme dahil etmemekte ve evde muhafaza etmektedir. Erkek öğrencilerin çoğunluğu ise tasarruflarını cari hesaplarında biriktirmektedir. Kadınların erkeklere oranla daha çok finansal sistemden uzak durması burada da kendini göstermiştir.

4.4. Sigorta Dışlanmasının Sonuçları

Bu bölümde öğrencilerin sigorta ürünlerini kullanım düzeyi ve cinsiyet ilişkisi incelenmiştir. Hem kadın hem erkek öğrencilerin sigorta ürünlerini kullanım düzeyi oldukça düşüktür. Öğrencilerin genellikle aileleri üzerinden genel sağlık sigortasına sahip oldukları görülmektedir. Öğrenciler sigorta ürünlerine ihtiyaç duymadıklarını veya bu ürünlere sahip olmak için yeterli gelir düzeyinde olmadıklarını belirtmişlerdir. Bireysel olarak sigorta ürünü kullanımı, örneklemin henüz iş hayatına başlamamış kişilerden oluşması sebebiyle düşüktür denilebilir. Burada gelir düzeyi diğer bölümlerde olduğu gibi önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşük gelir grubunda

sigortalatmaya ihtiyaç duyulacak ev, taşıt vs. gibi maddi bir varlığa sahip olmayan bireyler genel sağlık sigortasını yeterli bulmaktadır.

Özetle; araştırma sonuçları dört bölüm altında ele alınmıştır. Bölümlere göre oran değişmekle birlikte- tasarruflar haricinde- kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre finansal ürün ve hizmetleri kullanımının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Kadın öğrencilerin gelir seviyesinin erkeklere oranla daha düşük olması finansal dışlanma düzeylerini artıran önemli bir faktör olabilir. Cinsiyete göre finansal dışlanma düzeyinin incelendiği bu çalışmada “kadınların finansal dışlanması erkeklere göre daha fazladır” hipotezi doğrulanmıştır.

4.5. Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonucunda finansal dışlanmanın gelir seviyesinden oldukça etkilendiğinin ortaya çıkması, daha önce yapılan çalışmaların özellikle gelir seviyesine odaklanmasını destekler niteliktedir. Kadınların erkeklerden daha düşük gelirli olması finansal dışlanmaya neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için kadın istihdamını destekleyici politikalar üretilmesi, iş dünyasında kadın ve erkeklere eşit ücret verilmesi, finansal kurumların sağladıkları ürün ve hizmetlerin kullanımında kadınlara pozitif ayrımcılık uygulaması önerilebilir.

Seçilen örneklemin üniversite öğrencilerinden oluşması anket çalışmasının uygulanmasını kolaylaştırır da finansal konuların yeterince anlaşılmaması göze çarpmıştır. Cinsiyet fark etmeksizin temel finansal terimlerle ilgili bilgi eksikliğinin olması dikkat çekmiştir. Bu durum, finansal okuryazarlığın önemini gözler önüne sermiştir. Her eğitim seviyesinde bireyler finansal okuryazarlık eğitimine ihtiyaç duyabilir. Ülke çapında finansal okuryazarlık eğitimlerine ağırlık verilmesi ayrıca üniversite öğrencilerine yönelik eğitimler düzenlenmesi önemlidir.

Kredi faizlerinin yüksek olması kredi dışlanmasının bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal kurumlardan, kredi kullanımını kolaylaştırmak için düşük faizli kredilerin sağlanması beklenmektedir. Finansal kurumlar bu talepleri olumlu karşılarsa da yasal yükümlülükler hafifletilmediği müddetçe faiz oranlarının bireyleri mutlu edecek ölçüde düşüşü mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak kredi dışlanmasını engellemek büyük ölçüde politika yapıcıların elindedir.

Bu araştırma sonucunda tasarrufların büyük ölçüde yastık altında kaldığı, finansal sisteme dahil olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum çoğunlukla kadın öğrencilerde kendini göstermektedir. Son zamanlarda bankalar tasarruflarını altın olarak değerlendiren kişilere yönelik yeni hizmetler sunmaktadır. Fakat bireylerin bankalara olan güven eksikliği veya bilgi eksikliği bu hizmetleri kullanmaya engel olmaktadır. Her tür maddi yatırımı finansal sisteme çekebilmek için, tasarrufa dair finansal hizmetlerin avantajlarını anlatan tanıtım ve reklamların artırılması ve süreçlerin kolaylaştırılması özellikle kadınlar için daha cazip hale getirilmesi önerilebilir.

Sigorta ürünlerinin kullanımının genel sağlık sigortası ile sınırlı kalması büyük ölçüde düşük gelir seviyesinden kaynaklanmaktadır. Hem kadın hem erkek öğrencilerin gelirleri sebebiyle sigorta yaptırmaya gerek duyacakları bir mal varlıkları yoktur. Özel sağlık sigortası, hayat sigortası gibi can sağlığı ile ilgili sigorta ürünlerinin masraflarını ise karşılayacak gelirleri yoktur. Çalışma hayatına başlamadan önce bu masrafları karşılamak zor olacağından öğrencileri yarı zamanlı çalışmaya teşvik etmek faydalı olacaktır. Zaman yönetimini ve para yönetimini öğrenmek tasarrufların önünü açarken, sigorta gibi önemli bir hizmet için bütçe ayırmaya yardım edebilir. Özellikle kadın öğrenciler için istihdam imkânı sunulurken, erken yaşta finansal dışlanmaya engel olunabilir bu sayede kadınların sosyal hayata katılımı da artırılabilir.

KAYNAKÇA

- (UNCHS), U. N. (2009).
- (2004). *Eurobarometer Spring 2004*. European Commission.
- (2014). *The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World*.
- Aguilera-Alfred, N., Baydas, M., & Meyer, R. (1994). Credit rationing in small-scale enterprises: special micro-enterprise programs in Ecuador . *Journal of Development Studies*.
- Almeyda, G. (1996). *Money Matters: Reaching women micro-entrepreneurs with financial services*. Inter-American Development Bank.
- Anderloni L., C. E. (2007). Access to Bank Accounts and Payment Services. *New Frontiers in Banking Services*, 5-105.
- Andrew Irving Associates. (2006). *Financial Exclusion among Older People: Help the Aged Financial Exclusion Programme*. London: Helped the Aged.
- Atkinson, A. (2004). *Young people: Avoiding banking exclusion*. Bristol: Personal Finance Research Centre, University of Bristol.
- Balmer, N. (2006). Worried Sick: The Experience of Debt Problems and their Relationship with Health, Illness and Disability. *Social Policy and Society*, s. 39-51.
- Bayot, B. (2008). *SOCIAL, ECONOMICAL AND FINANCIAL CONSEQUENCES OF FINANCIAL EXCLUSION*.
- Burkett, I., & Sheehan, G. (2009). *From the margins to the mainstream: The challenges for microfinance in Australia*. Victoria: Brotherhood of ST. Laurence and Foresters Community Finance.
- Carbo, V. L.-H. (2001). Assessing Inflation Targeting After A Decade Of World Experience. *International Journal Of Finance And Economics*, 6(4), 343 368.
- Carter, S., & Shaw, E. (2006). *Women's business ownership: Recent research and policy developments*. Report to the Small Business Service.
- Coleman, S. (2000). Access to capital and terms of credit: A comparison of men and women-owned businesses. *Journal of Small Business Management*, 37-52.
- Coleman, S. (2002). Constraints faced by women small business owners: evidence from the data, vol. 7, no. 2 (August), pp. 151-174. *Journal of developmental entrepreneurship*, 7(2), 151-174.
- Collard, S., & Kempson, E. (2005). *Affordable Credit: The Way Forward*. Bristol: University of Bristol.

- Collard, S., Kempson, E., & Dominey, N. (2003). *Promoting Financial Inclusion: An Assessment of Initiatives Using a Community Select Committee Approach*. Bristol: University of Bristol.
- Collard, S., Kempson, E., & Whyley, C. (2001). *Tackling Financial Exclusion in Disadvantaged Areas*. Bristol: Policy Press.
- Connolly, C. (2014). *Measuring Financial Exclusion in Australia*. Centre for Social Impact. University of New South Wales, for National Australia Bank.
- Corr, C. (2006). *FINANCIAL EXCLUSION IN IRELAND: AN EXPLORATORY STUDY AND POLICY REVIEW*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Çürük, S. A. (2013). İslami Finansın Türkiye'deki gelişimi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. *Yayımlanmış doktora tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Devlin, J. (2005). A Detailed Study of Financial Exclusion in the UK. *Journal of Consumer Policy*, 75–108.
- Eken, M. (2008). TÜKETİCİLERİN AŞIRI BOÇRLULUK VE FİNANSAL DIŞLANMA NEDENLERİ. *Maliye Finans Yazıları*, 61-80.
- European Commission . (2008). *FINANCIAL SERVICES PROVISION AND PREVENTION OF FINANCIAL EXCLUSION* . European Communities.
- Filiztekin, A., & Mercan, M. (2016). Türkiye Tasarruf Eğilimleri Araştırması.
- Ford, J., & Rowlingson, K. (1996). Low-Income Households and Credit: Exclusion, Preference, and Inclusion. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 1345–1360.
- Foreign Investment Analysis Service (FIAS). (2008). *Removing Barriers to Enterprise Formalization in Papua New Guinea, A Gender Analysis*. World Bank.
- Freeman, H., Ellisi , F., & Allison, E. (2004). Livelihoods and Rural Poverty Reduction in Kenya. *Development Policy Review*.
- Gloukoviezoff, G. (2004). *The link between financial exclusion and over-indebtedness*. Dublin: University College Dublin.
- Gloukoviezoff, G. (2011). *Understanding and Combating Financial Exclusion and Overindebtedness in Ireland: A European Perspective*. Dublin: The Policy Institute .
- Gwinner vd. (2006). *From Financial Exclusion to Inclusion : Increasing the Availability of Credit to the Urban Poor in Latin America*. World Bank.
- Help the Aged. (2006). *Financial Exclusion among Older People*. London: Andrew Irving Associates.
- Howell, N. (2005). Financial Exclusion and Microfinance: An Overview of the Issues. *Paper Presented to QCOSS Seminar*. Barisbane.

- Johnson, S., & Nino-Zarazua, M. (2009). *Financial exclusion in Kenya and Uganda*. Bath, UK: Centre for Development Studies.
- Karataş, M., & Gavcar, E. (2001). Farklı Meslek Gruplarının Tasarruf Eğilimlerinin Araştırılması (Muğla İli Örneği). *D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Kata, R., Walenia, A., & Pyrkosz, D. (2015). Financial Exclusion of the Rural Population in Poland. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 705-715.
- Kavcıoğlu, Ş. (2011). TİCARİ BANKACILIKTA KREDİ RİSKİNİN VE KREDİ RİSKİ ÖLÇÜM MODELLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ . *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* , 11-19.
- Kempson , E., & Whyley, C. (1999). *Kept out or opted out? : Understanding and combating financial exclusion*. Bristol: The Policy Press.
- Kempson, E., & Whyley, C. (1998). *Access to Current Accounts*. London: British Bankers Association.
- Kempson, E., Atkinson, A., & Pilley, O. (2004). *Policy level response to financial exclusion in developed economies: lessons for developing countries*. Bristol: The Personal Finance Research Centre.
- Kempson, E., McKay, S., & Collard, S. (2005). *Incentives to Save: Encouraging Saving Among Low-income Households Final Report on the Saving Gateway Pilot Project*. London: HM Treasury.
- Kempson, E., Whyley , C., Caskey, J., & Collard, S. (2000). *In or Out? Financial Exclusion: A Literature and Research Review*. London: Financial Services Authority.
- Klapper, L., & Demirguc-Kunt, A. (2012). Measuring Financial Inclusion. *Policy Research Working Paper*.
- Knight, J. (2006, Haziran 14). *Islamic banking goes nationwide*. BBC News: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5075998.stm> adresinden alınmıştır
- Kur'an-ı Kerîm*. (tarih yok).
- Leyshon, A., & Thrift, N. (1993). The Restructuring of the UK Financial Services in the 1990s. *Journal of Rural Studies*, 223-241.
- Leyshon, A., & Thrift, N. (1995). Geographies of financial exclusion: Financial abandonment in Britain and the United States. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 312–341.
- Marron, D. (2013). Governing Poverty in a Neoliberal Age: New Labour and the Case of Financial Exclusion. *New Political Economy*, 785-810.
- Morrison, A., Ellsberg, M., & Bott, S. (2007). Addressing Gender-Based Violence: A Critical Review of Interventions. *The World Bank Research Observer*, 22(1), 25–51.

- Murray, I., & Barkallil, N. (2006). *Household resource allocation and the capacity of poor women to grow their businesses in Morocco*. Women's World Banking (WWB).
- Naidoo, S., & Hilton, A. (2006). Access to finance for women entrepreneurs in South Africa: challenges and opportunities. (N. Africa, Dü.)
- Narain, S. (2009). *Gender and Access to Finance*. The World Bank.
- Niethammer, C., Saeed, T., Shaheen, S., & Charafi, Y. (2007). *WOMEN ENTREPRENEURS AND ACCESS TO FINANCE IN PAKISTAN*.
- Oğuz, A. (2014). *Türkiye’de Finansal Tabana Yayılmaya Genel Bakış*. Dünya Bankası.
- Özdemir, M., & Aslan, H. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşününün Ekonomi Politiği*. SETA.
- Özsoy, İ. (2012). *TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI*.
- Pahl, J. (1999). *Family Finances in the Electronic Economy*. Bristol: The Policy Press.
- Pal, R., & Pal, R. (2012). *Income Related Inequality in Financial Inclusion and Role of Banks: Evidence on Financial Exclusion in India*. Mumbai: Indira Gandhi Institute of Development Research.
- Panigyrakis, G., Theodoridis, P., & Veloutsou, C. (2002). All customers are not treated equally: Financial exclusion in isolated Greek islands. *Journal of Financial Services Marketing*, 54–66.
- Rahman, R., & SAPRI, D. (2000). Consequences of Structural Adjustment Policies on the Poor. *SAPRI. Dhaka*.
- Ryszard, K., Walenia, A., & Pyrkosz, D. S. (2015). FINANCIAL EXCLUSION OF THE RURAL POPULATION IN POLAND. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 705-715.
- Sain, M. M., Rahman, M. M., & Khanam, R. (2016). Financial Exclusion in Australia: Can Islamic Finance Minimise the Problem? *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 89-104.
- Sain, M. R. (2013). *The role of Islamic Finance in Reducing Financial Exclusion: An Exploratory Case Study of Muslims in Queensland*. University of Southern Queensland.
- Shahriari, H., Danzer, A., Giovar, R., & Undeland, A. (2009). Improving Women’s Access to Land and Financial Resources in Tajikistan. *Women in Development and Gender Study*.
- Sinclair, S. (2001). *Financial Exclusion: An Introductory Survey*. Edinburgh: Centre for Research into Socially Inclusive Services (CRSIS), Edinburgh College of Art/Heriot Watt University.

- Staschen, S. (2015, Ağustos 21). CGAP. <http://www.cgap.org/>:
[http://www.cgap.org/blog/payment-innovations-turkey-not-yet-reaching-unbanked adresinden alınmıştır](http://www.cgap.org/blog/payment-innovations-turkey-not-yet-reaching-unbanked-adresinden-alinmistir)
- Staveren, I. v. (2001). Gender Biases in Finance. *Gender and Development*, 9(1), 9-17.
- Storey, D. (2002). Racial and gender discrimination in the micro firms credit market: Evidence from Trinidad and Tobago. *Small Business Economics*(23), 401-422.
- Temizel, F. (2015). FİNANSAL DIŞLANMAYA BAKIŞ. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 124-128.
- Tomilova, O. (2015, Ağustos 18). CGAP. <http://www.cgap.org/>:
[http://www.cgap.org/blog/turkish-banks-forefront-msme-lending-gaps-remain adresinden alınmıştır](http://www.cgap.org/blog/turkish-banks-forefront-msme-lending-gaps-remain-adresinden-alinmistir)
- UNESCAP. (2007).
- Verheul, I., & Thurik, R. (2000). *Start-Up Capital: Differences between male and female entrepreneurs - 'Does gender matter?*
- Wallace, A., & Quilgars, D. (2005). *Homelessness and Financial Exclusion: A Literature Review*. York: Centre for Housing Policy.
- Warsame, Mohamed, & Hersi. (2009). The role of Islamic Finance in tackling financial eclusion in the UK. Durham University.